

**ПРО СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ**

ЩОРІЧНА ДОПОВІДЬ

за 2022 рік

**Затверджено рішенням
Вищої ради правосуддя
від 24 серпня 2023 року
№ 851/0/15-23**

**Київ
2023**

ЗМІСТ

I. ВСТУП. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
II. СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ.....	6
2.1. Законодавчі зміни в системі правосуддя	6
2.2. Дистанційне судочинство як необхідність в умовах воєнного стану.....	14
2.3. На шляху до європейської інтеграції	21
2.4. Основні виклики, що постануть перед системою правосуддя після війни	27
III. СТАН ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ	31
3.1. Питання кадрового забезпечення судів в умовах правового режиму воєнного стану. Кримінальні провадження у сфері правосуддя.....	31
3.2. Особливості фінансового та матеріально-технічного забезпечення в період дії воєнного стану	35
3.3. Охорона судів. Забезпечення безпеки здійснення правосуддя	41
3.4. Проблеми відновлення розгляду дисциплінарних скарг щодо суддів	43
3.5. Ключові завдання щодо забезпечення суддівської освіти під час війни ..	46
IV. ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ.....	48
4.1. Правова основа розгляду повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя	49
4.2. Аналіз випадків втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за рішеннями, ухваленими Вищою радою правосуддя	50
4.3. Аналіз випадків втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за рішеннями, ухваленими Головою Верховного Суду	61
4.4. Оцінка ситуацій, які, на думку Вищої ради правосуддя, Голови Верховного Суду, не є підставою для вжиття заходів щодо захисту суддівської незалежності.....	65
V. ВИСНОВКИ. ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ	68
ДОДАТКИ.....	74

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	– Конвенція
Європейський суд з прав людини	– ЄСПЛ, Європейський суд
Консультативна рада європейських суддів	– КРЄС
Європейська комісія «За демократію через право»	– Венеційська комісія
Вища рада правосуддя	– Рада, ВРП
Вища кваліфікаційна комісія суддів України	– ВККСУ
Державна судова адміністрація України	– ДСА України
Рада суддів України	– РСУ
Державне бюро розслідувань	– ДБР
Служба судової охорони	– ССО, Служба
Єдиний реєстр досудових розслідувань	– ЄРДР
Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система	– ЄСІТС
Національне агентство з питань запобігання корупції	– НАЗК, Національне агентство
Національне антикорупційне бюро України	– НАБУ
Національна школа суддів України	– НШСУ

I. ВСТУП. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

У найтрагічніші моменти нашої історії, в період тяжких випробувань по-особливому звучать положення Основного Закону України, що визнають людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні, територію України в межах існуючого кордону – цілісною і недоторканною, гарантують забезпечення прав і свобод людини, верховенство права та поділ влади.

В умовах війни Україна має відстояти не тільки територіальну цілісність, а й демократичні цінності, серед яких чільне місце посідає право на справедливий суд.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року та подальше масове вчинення збройними силами держави-агресора злочинів проти людяності (людства), воєнних злочинів та інших дій, що мають ознаки геноциду Українського народу, обірвали чи понівечили людські життя, втрутились у долі всіх і кожного, хто є громадянином України або так чи інакше пов'язаний з нашою державою.

На момент підготовки цієї Щорічної доповіді в Україні загинули тисячі людей, десятки тисяч поранені, виборюючи право жити у вільній країні, яка сповідує демократичні цінності та обрала європейський вектор розвитку.

Право на доступ до суду належить до тих гарантованих Конституцією та міжнародними документами прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, тому суди продовжують здійснювати правосуддя, незважаючи на небезпеку обстрілів і бомбардувань.

Безперервна робота судової влади в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою з огляду на завдання та виклики, які постали перед Україною та системою правосуддя.

Проблеми із забезпеченням справедливого судочинства існують і в мирний час. Збройний конфлікт лише ускладнює їх низкою додаткових викликів.

Ніхто не мав досвіду управління судовою системою в умовах воєнного стану. У такій екстраординарній ситуації довелося приймати нові, подекуди непрості, рішення.

Більшість проблемних питань, зокрема щодо кадрового забезпечення судів, фінансування судової системи, проведення конкурсів на зайняття вакантних посад, функціонування органів суддівського врядування тощо, дотепер залишаються актуальними.

Серед викликів воєнного часу – руйнування будівель судів, знищення матеріально-технічної бази, судових справ, вимушена евакуація суддів та працівників суду. Інфраструктуру із часом можна буде відновити, але правосуддя – це набагато більше, ніж просто будівлі. Масштаби впливу війни на систему правосуддя України можна буде оцінити значно пізніше.

Незважаючи на війну, здійснення правосуддя в Україні не зупинялося, а своєчасно вжиті державою заходи дали змогу забезпечити практично безперервну роботу судової системи.

З метою забезпечення основоположного принципу доступу до правосуддя судді, відчуваючи свою відповідальність, працюють подекуди у вкрай складних умовах та роблять свій посильний вклад у загальну Перемогу, перераховує частину суддівської винагороди на підтримку Збройних Сил України.

Згідно з даними Державної судової адміністрації України станом на 1 січня 2023 року у лавах Збройних Сил України перебувають 380 військовозобов'язаних працівників судів, у тому числі 55 суддів.

Після початку повномасштабного вторгнення країни-агресора суддя Іллічівського районного суду міста Маріуполя Донецької області Юлія Матвеева разом із чоловіком була затримана представниками так званої ДНР під час спроби виїзду 19 березня 2022 року з міста Маріуполя.

Вища рада правосуддя, вболіваючи за долю полонених, зверталася до відповідних органів із проханням сприяти звільненню судді з полону. 17 жовтня 2022 року в межах обміну полоненими між Україною та країною-агресором суддю було звільнено з полону.

Після вторгнення росії на територію України консолідувалася політична підтримка держав-членів ЄС стосовно вступу України до Європейського Союзу. Україна виконала свої зобов'язання щодо формування органів суддівського врядування, зокрема Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що було необхідною умовою прийняття України у члени Європейського Союзу.

У складні для Українського народу історичні часи зростає значення незалежності судової влади як складової верховенства права, захисту прав людини, що, зрештою, є необхідним для збереження стабільності всієї системи публічної влади.

Незалежна, авторитетна та захищена судова гілка влади – це одна з умов демократичного суспільства, а повага до судової влади є гарантією стабільності держави.

Ця Щорічна доповідь підготовлена Вищою радою правосуддя у співпраці із судами, органами державної влади, органами системи правосуддя, професійними організаціями правників, громадськими об'єднаннями, науковими установами та закладами вищої освіти.

II. СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ

2.1. Законодавчі зміни в системі правосуддя

Стабільність законодавства, його якість, передбачуваність та відповідність вимогам суспільної практики визнаються невід'ємною складовою принципу верховенства права, виступають гарантією забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина.

Водночас гнучкість законодавства та можливість адаптуватися до ситуації, що стрімко змінюється, у 2022 році стали необхідністю. Законодавство України протягом 2022 року зазнавало необхідних змін для забезпечення діяльності держави та судочинства в умовах війни.

Із початком повномасштабного вторгнення ворога на територію України судова система, як і держава загалом, зіткнулися з великою кількістю викликів. Один із них – безпечне правосуддя, яке полягає в дотриманні балансу між виконанням суддями, працівниками апарату суду професійних обов'язків і захистом їхнього життя та життя учасників судових процесів.

У сфері правосуддя законодавчі зміни були спрямовані на забезпечення сталого функціонування судів в умовах дії правового режиму воєнного стану та в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя.

Статтею 18 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» визначено, що Вища рада правосуддя є повноважною за умови обрання (призначення) на посаду щонайменше п'ятнадцяти членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці), та складення ними присяги.

26 січня 2022 року припинилися повноваження двох членів Вищої ради правосуддя у зв'язку з їх звільненням з посад за власним бажанням.

Із 27 січня 2022 року Вища рада правосуддя продовжила роботу у складі 15 членів ВРП.

22 лютого 2022 року Вища рада правосуддя ухвалила рішення про припинення за власним бажанням повноважень десяти членів Ради з 23 лютого 2022 року. Усі заяви про складання повноважень були задоволені. Таким чином, Вища рада правосуддя втратила необхідну для здійснення повноважень кількість членів ВРП.

Фактично в умовах дії правового режиму воєнного стану судова влада тривалий час функціонувала за відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя. Режим функціонування та особливості статусу членів Вищої ради правосуддя, які забезпечували б інституційну безперервність роботи ВРП, у тому числі в умовах воєнного стану, чинним законодавством не передбачалися.

Після відновлення повноважного складу Вищої ради правосуддя у січні 2023 року, з урахуванням проблем, що виникли у зв'язку із тривалою неповноважністю Ради, виникає потреба у вдосконаленні законодавчих положень щодо безперервності діяльності ВРП, посилення її інституційної спроможності.

Актуальним є також питання щодо надання Вищій раді правосуддя права законодавчої ініціативи та права на звернення до Конституційного Суду України, що сприяло б більш ефективній та швидкій реакції Ради на процеси, які відбуваються в державі, та вирішенню питань, що виникають під час здійснення правосуддя.

Попри позитивну роль законодавчих змін щодо врегулювання низки питань реалізації повноважень Вищої ради правосуддя за відсутності її повноважного складу іншими суб'єктами судової влади, частина питань залишалася відкритими, оскільки закріплені в Конституції України повноваження ВРП не можуть бути делеговані іншим суб'єктам.

1. З метою забезпечення безперервного функціонування судової влади під час виникнення надзвичайних обставин та воєнного стану, а також швидкого вирішення інших питань щодо забезпечення доступу до правосуддя 3 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» (Закон № 2112-IX).

2. 22 березня 2022 року набрав чинності прийнятий Верховною Радою України 15 березня 2022 року Закон України № 2128-IX «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» (далі – Закон № 2128-IX), відповідно до якого розділ XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнено пунктами 55, 56.

Пунктом 55 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено особливості виконання повноважень ДСА України, пунктом 56 тимчасово встановлено, що в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, визначеного статтею 131 Конституції України, Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, здійснює визначені цим Законом повноваження.

3. Відповідно до Закону України від 15 березня 2022 року № 2127-IX «Про внесення змін до пункту 4-1 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України», який набрав чинності 21 березня 2022 року, на період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня у системі Державної судової адміністрації України у межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється Державною судовою адміністрацією України без погодження з Вищою радою правосуддя.

4. Законом № 2128-IX внесено зміни до розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Вищу раду правосуддя», який доповнено пунктами 23-4, 23-5 щодо здійснення Головою Верховного Суду повноважень Вищої ради правосуддя в межах, визначених пунктом 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», здійснення секретаріатом Вищої ради правосуддя організаційного, інформаційно-довідкового та іншого забезпечення діяльності Голови Верховного Суду або особи, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, в частині виконання зазначених повноважень Вищої ради правосуддя, а також щодо здійснення перерозподілу бюджетних видатків між судами без погодження з Вищою радою правосуддя.

Законодавчі зміни, спрямовані на забезпечення функціонування судової системи в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя, частково сприяли вирішенню невідкладних питань. Однак окремі повноваження ВРП не були реалізовані протягом тривалого часу (дисциплінарна функція), оскільки не могли бути делеговані іншим суб'єктам.

До того ж, передання тимчасово частини повноважень колегіального органу одній особі викликало обґрунтовані складнощі та неузгодженості.

5. Закон України № 2461-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» ухвалений 27 липня 2022 року.

Згідно з нормами цього Закону додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання може бути надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу «Дія».

Цим самим Законом надавалася можливість під час дії воєнного чи надзвичайного стану проводити збори суддів дистанційно, у режимі відеоконференції.

6. 21 квітня 2022 року прийнято Закон України № 2217-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», який набрав чинності 7 травня 2022 року. Цим Законом частини першу – третю статті 12 «Заходи правового реагування на тимчасово окупованій території» Закону України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» викладено в новій редакції.

7. 13 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» (Закон № 2825-IX, набрав чинності 15 грудня 2022 року), яким було припинено діяльність Окружного адміністративного суду міста Києва (далі також – ОАСК) та утворено Київський міський окружний адміністративний суд.

8. 13 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 2826-IX «Про внесення зміни до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнено пунктом 3-2, відповідно до якого під час ліквідації Окружного адміністративного суду міста Києва положення частини шостої статті 147 цього Закону щодо порядку припинення здійснення правосуддя судом, що ліквідується, та передачі ним судових справ застосовуються з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду».

На виконання вимог цього Закону наказом ДСА України від 20 грудня 2022 року № 477 утворено ліквідаційну комісію, затверджено план заходів з ліквідації Окружного адміністративного суду міста Києва, та доручено голові ліквідаційної комісії забезпечити передачу судових справ суду, що ліквідується.

За інформацією, отриманою ДСА України від голови ліквідаційної комісії, станом на 15 грудня 2022 року в ОАСК перебувало понад 304 000 судових справ, з яких понад 32 000 судових справ з незакінченим провадженням та понад 27 000 судових справ, рішення щодо яких прийняті протягом 2022 року та щодо яких є звернення, які потребують вчинення процесуальних дій.

Передача адміністративних справ до Київського окружного адміністративного суду почалась 27 грудня 2022 року, станом на 30 березня 2023 року передано понад 9000 судових справ, понад 15 000 підготовлено для подальшої передачі¹.

За інформацією ДСА України, спрогнозувати строк передачі всіх справ неможливо, оскільки залишається невирішеним питання про забезпечення Київського окружного адміністративного суду додатковим приміщенням. Наразі здійснено передачу файлів локальної бази даних автоматизованої системи документообігу, затверджено форму звіту про стан виконання плану заходів з ліквідації ОАСК².

Тривале неврегулювання ситуації з передачею адміністративних справ та забезпеченням їх розгляду ставить під загрозу додержання права громадян на справедливий судовий розгляд та доступність правосуддя, а також може призвести до обмеження можливостей реалізації конституційних прав, та їх захисту.

Ураховуючи, що у провадженні ОАСК перебували справи щодо оскарження нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та суб'єктів владних повноважень, повноваження яких поширюються на всю територію України, забезпечення передачі справ цієї категорії та їх розгляд у встановлені законом строки з дотриманням усіх гарантій є вкрай важливим не лише для відновлення

¹Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 1539/0/8-23 від 6 квітня 2023 року).

²Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 1539/0/8-23 від 6 квітня 2023 року).

порушених прав, а й для гарантування стабільної ситуації в державі, зокрема в умовах воєнного стану.

Відповідно до повноважень, визначених пунктом 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», Вища рада правосуддя надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів.

Усі проекти законів, що стосуються статусу суддів, здійснення правосуддя, процесуальних законів, та загальніше будь-які законопроекти, що можуть мати вплив на судівництво, наприклад незалежність судової влади, або можуть обмежити гарантії доступу громадян (у тому числі самих суддів) до правосуддя, повинні розглядатися парламентом лише після отримання висновку судової ради. Ця консультативна функція повинна бути визнана усіма державами та підтверджена Радою Європи як рекомендація³.

Вища рада правосуддя в консультативному висновку щодо законопроектів «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» та «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (рішення ВРП від 19 травня 2021 року № 1098/0/15-21) підтримала позицію Президента України щодо запиту суспільства на справедливість, безумовну повагу і довіру до суду, підтримала прагнення до відновлення і підвищення рівня довіри до судової гілки влади.

Проте ВРП зазначила, що цими законопроектами не передбачено процесуальної визначеності реалізації права громадян на звернення з новими позовами, які підсудні окружному адміністративному суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ.

9. 15 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 3 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який спрямований на врегулювання питання заборони колабораціонізму.

Зокрема, Кримінальний кодекс України (далі також – КК України) доповнено статтею 111-1, якою визначено поняття колабораціонізму та його форми, а також відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного цією статтею. Наявність / відсутність ознак кримінального правопорушення в діях представників органів судової гілки влади визначається правоохоронними органами на стадії досудового розслідування з подальшою передачею відповідних матеріалів до суду у разі встановлення наявності таких ознак.

Статтею 482 Кримінального процесуального кодексу України (далі також – КПК України) встановлені особливості порядку притягнення до кримінальної

³Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства, пункт 87, https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf.

відповідальності, затримання і обрання запобіжних заходів стосовно суддів. Частиною першою вказаної норми визначено, що затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Щодо кримінальної відповідальності суддів Консультативна рада європейських суддів вважає: і) судді повинні притягатися до кримінальної відповідальності на загальних підставах за злочини, вчинені поза межами виконання обов'язків судді; ii) судді не повинні нести кримінальну відповідальність у разі ненавмисних помилок під час здійснення ними своїх обов'язків.

З початком повномасштабної війни російської федерації проти України та окупації окремих територій України до Вищої ради правосуддя надходили звернення / листи з інформацією про наявність підозр представників судової влади в колабораційній діяльності, вчиненні державної зради тощо. Вказана інформація надходила, як правило, в межах звернень правоохоронних органів, які проводили досудові розслідування у кримінальних провадженнях щодо представників судової влади.

Оскільки з 24 лютого 2022 року до кінця року був відсутній повноважний склад Вищої ради правосуддя, існували об'єктивні обставини, які перешкождали здійсненню Радою повноважень щодо надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом, ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, в тому числі за вчинення кримінально караного діяння, визначеного статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України.

29 вересня 2022 року за ініціативи членів Вищої ради правосуддя відбувся круглий стіл на тему «Колаборація як виклик судовій системі», присвячений пошуку механізмів належного реагування на прояви колабораціонізму в судовій системі.

Члени ВРП висловили чітку позицію, що судді, які підозрюються у вчиненні державної зради, колабораційній діяльності, наявності подвійного громадянства або громадянства іншої держави, повинні бути відсторонені від здійснення правосуддя.

Необхідно зазначити про наявність у законодавстві певної юридичної прогалини щодо реагування на наявність у судді громадянства іншої країни.

Стаття 4 Конституції України визначає, що в Україні існує єдине громадянство. Принцип єдиного громадянства означає, зокрема, що громадянин України не може мати громадянство іншої держави. Статтею 127 Конституції України передбачено, що повноваження судді припиняються, зокрема, у разі припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави. Проте Конституцією та законодавством України

не повною мірою врегульовано питання, яким чином та за якою процедурою припиняються повноваження судді.

Відповідно до вказаних норм законодавства склалася практика, що голова суду видає наказ про відрахування зі штату суду судді, який набув іноземне громадянство. Проте складність цієї ситуації полягає документальному підтвердженні юридичного факту отримання особою громадянства іншої держави. Згідно з дипломатичною практикою одна держава не повідомляє про громадянство своїх громадян іншу державу, тим більше не існує можливості отримати інформацію про набуття суддями громадянства країни-агресора. Проте, якщо факт громадянства підтверджений іншими доказами, які не викликають сумнівів, голова суду може видавати наказ про відрахування суддів зі штату суду.

Для повного усунення цієї юридичної прогалини слід розглянути питання про доцільність закріплення таких повноважень за Вищою радою правосуддя. Це може бути зроблено двома шляхами: внесенням змін до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» щодо права Вищої ради правосуддя припиняти повноваження судді в разі набуття громадянства іншої держави та закріпленням відповідної процедури; внесенням змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статтею 54 якого встановлено вимоги щодо несумісності посади судді, а саме доповненням цієї статті вимогою щодо несумісності посади судді з набуттям громадянства іншої держави⁴.

Висловлена членами Ради позиція щодо вкрай негативного ставлення до фактів можливого набуття суддею громадянства іншої країни, зокрема країни-агресора, відобразилася у практиці Ради після відновлення її повноважного складу. Зокрема, вирішуючи питання про звільнення судді з посади у зв'язку з поданням заяви про відставку, ВРП звертається до уповноважених органів щодо надання інформації стосовно можливого набуття суддями громадянства іншої держави.

Як правило, інформація про наявність у судді подвійного громадянства чи про колабораційну діяльність судді не є підтвердженою беззаперечними доказами, наявні лише факти, які можуть свідчити про ті чи інші обставини. З огляду на це Раді як конституційному органу суддівського врядування має бути надано право перевіряти такі факти.

Законодавче закріплення механізмів щодо надання ВРП повноважень здійснювати перевірку щодо суддів у співпраці із правоохоронними органами та за їх посередництвом сприятиме захисту авторитету правосуддя та відповідатиме очікуванням суспільства.

Швидке та ефективне врегулювання питань, що стосуються здійснення правосуддя та будь-яких інших питань, що мають вплив на незалежність і авторитет судової влади, вирішення яких потребує внесення змін до законодавства, актуалізує необхідність надання **ВРП права законодавчої ініціативи** у Верховній Раді України.

⁴<https://www.hcj.gov.ua/news/dmytro-lukyanov-suddya-ne-mozhe-maty-gromadyanstvo-inshoyi-derzhavy>

Вища рада правосуддя у січні – лютому 2022 року на виконання повноважень, визначених пунктом 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», за результатами розгляду законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів ухвалила три рішення про затвердження консультативних висновків щодо чотирьох законопроектів.

Окремі суди відзначають, що «відсутність повноважного складу Вищої ради правосуддя протягом 2022 року значною мірою обумовлювала швидкі, але не завжди якісні зміни до процесуального законодавства, законодавства у сфері судоустрою та статусу суддів тощо, оскільки до таких законопроектів Вища рада правосуддя не могла надати консультативні висновки»⁵.

Протягом звітнього періоду члени ВРП постійно взаємодіяли з Верховною Радою України, брали участь у засіданнях комітетів, робочих групах, висловлювали позицію щодо законодавчих ініціатив у листах. Зокрема, до Верховної Ради України надіслано пропозиції, напрацьовані за результатами спільного обговорення 13 законопроектів, зареєстрованих у Верховній Раді України, а також надані зауваження та пропозиції до інших ініціатив, що стосувалися функціонування судової влади.

Проводилися постійні консультації з партнерами та міжнародними експертами з нагальних питань, що потребували внесення змін до законодавства.

Відбувалася співпраця в межах роботи робочої групи з питань забезпечення належного фінансування судової влади в Україні при Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики, що опрацьовувала пропозиції, спрямовані на вирішення проблем фінансування судової влади, подолання кадрового дефіциту, а також підготовки пропозицій до проєкту Державного бюджету України на 2023 рік у частині фінансування судової влади та пропозицій до плану відновлення України в частині фінансування судової влади.

На засіданнях Комітету Верховної Ради України з питань правової політики члени Ради висловлювали свою позицію щодо нових законодавчих ініціатив та стосовно законопроектів, щодо яких Радою надавалися консультативні висновки.

1. На розгляді Верховної Ради України перебуває законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо деяких питань забезпечення суддів» від 2 вересня 2021 року, реєстраційний № 5882.

1 лютого 2022 року ВРП взяла участь у розширеному засіданні підкомітету з питань правосуддя Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, під час якого відбулося обговорення законопроекту № 5882. ВРП надала консультативний висновок до зазначеного законопроекту, яким не підтримала цей законопроект.

2. Вища рада правосуддя не висловлювала свою позицію та не надавала консультативних висновків щодо законопроектів, реєстраційні номери 7565 та

⁵Пропозиції Восьмого апеляційного адміністративного суду (вхідний № 242/0/8-23 від 20 січня 2023 року).

7565-1. 16 листопада 2022 року законопроект № 7565-1 Парламентом був прийнятий за основу, а 1 грудня 2022 року ухвалений у цілому як закон.

Закон України «Про внесення зміни до пункту 3-1 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України до прийняття закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів» набрав чинності 23 грудня 2022 року.

Відповідно до цього Закону до набрання чинності законом України щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів відповідні місцеві суди продовжують здійснювати свої повноваження у межах територіальної юрисдикції, визначеної до набрання чинності Постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17 липня 2020 року № 807-ІХ, але не довше ніж один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану на території України, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ».

Таким чином, надання Вищій раді правосуддя права законодавчої ініціативи збалансує державно-владні повноваження між судовою та іншими гілками влади – законодавчою та виконавчою, сприятиме ефективній та швидкій реакції Ради як незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування на суспільні процеси та проблеми правосуддя.

Консультативні висновки ВРП стануть ефективним механізмом захисту незалежності судової влади тільки за умови унормування обов'язкового врахування висловлених у них позицій.

2.2. Дистанційне судочинство як необхідність в умовах воєнного стану

Унаслідок постійних обстрілів російськими військами території України, у тому числі приміщень судів, а також розграбування судів окупантами станом на 1 січня 2023 року втрачено понад 5,4 тис. одиниць комп'ютерної техніки та іншого обладнання, зокрема:

понад 500 одиниць серверного та мережевого обладнання;

близько 4,4 тисячі персональних комп'ютерів, ноутбуків та оргтехніки;

близько 500 одиниць обладнання для здійснення аудіо-, відеофіксації судового засідання та відеоконференції.

За попередніми розрахунками, відновлювальна вартість втраченого обладнання судів становить майже 230 млн гривень.

В умовах війни звернення до інформаційних технологій, забезпечення доступу до правосуддя альтернативними засобами або надання інформації через вебсайти суду та інші засоби комунікації (телефон, електронна пошта тощо) надають можливість органам правосуддя продовжувати роботу.

Принципи, напрацьовані в Декларації СЕРЕЖ «ОТРИМАНІ УРОКИ І ВИКЛИКИ, ЯКІ ПОСТАЛИ ПЕРЕД СУДОВОЮ ВЛАДОЮ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19 І ПІСЛЯ НЕЇ»⁶, застосовні до ситуації в українській системі правосуддя в умовах війни.

За висновками експертів⁷, в Україні онлайн-доступ до інформації про судову систему забезпечується на досить високому рівні.

Для цього функціонує низка вебсервісів:

– офіційний вебпортал «Судова влада України», який містить інформацію про систему судів в Україні, органи суддівського врядування, стан розгляду справ, заплановані трансляції судових засідань, модуль для розрахунку судового збору для звернення до суду, новини правосуддя тощо. Кількість відвідувачів та користувачів вебпорталу «Судова влада України» становить 53 625 786 унікальних переглядів⁸.

На порталі розміщені роз'яснення, як звернутися до суду, оскаржити судові рішення, отримати безоплатну правову допомогу, а також посилання на інші реєстри та системи, які можуть бути корисними для користувачів судових послуг (Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдиний реєстр адвокатів України, підсистема «Електронний суд» тощо). Фактично портал є ключовим ресурсом, який забезпечує централізований доступ до інформації про судову систему;

– Єдиний державний реєстр судових рішень, який забезпечує загальний безоплатний цілодобовий доступ до судових рішень (як проміжних, так і по суті справ), прийнятих судами України (незалежно від інстанції та виду судочинства);

– підсистема «Електронний суд», завдяки якому особа може подати до суду процесуальні документи, розрахувати та сплатити судовий збір, ознайомитися з матеріалами своєї справи і отримати судові рішення. Цей ресурс також містить форми процесуальних документів для різних категорій справ та видів судочинства;

– офіційні вебсайти судів, на яких розміщено інформацію про суд (список суддів, контакти), новини, список справ, призначених до розгляду, результати автоматизованого розподілу справ між судьями, форми процесуальних документів для звернення до суду, модуль для розрахунку та сплати судового збору, інформаційні буклети і роз'яснення для користувачів судових послуг тощо.

Крім того, на спеціальному вебпорталі⁹ публікується велика кількість наборів даних від органів суддівського врядування та окремих судів у форматі відкритих даних.

Таким чином, в Україні особа, не виходячи з дому, може отримати практично всю необхідну інформацію – ознайомитися із правовими консультаціями з найпоширеніших питань, розрахувати та сплатити судовий

⁶<https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b>

⁷https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Matrix_2022_ukr.pdf

⁸Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 2375/0/8-23 від 28 квітня 2023 року).

⁹Портал відкритих даних // Режим доступу: <https://data.gov.ua/>

збір, заповнивши форму, звернутися до суду, отримати інформацію про розподіл справи конкретному судді, стан розгляду справи, а також ознайомитися із прийнятими рішеннями.

Заходи, що впроваджуються в судовій системі, забезпечують можливість розгляду судових справ зі збереженням життя та здоров'я суддів, працівників апаратів судів та учасників судового процесу.

Можливість розглядати справи дистанційно залежить від законодавчої бази та потребує відповідної технічної спроможності судів та всіх залучених сторін. Використання інформаційних технологій не повинно обмежувати процесуальні гарантії тих, хто не має доступу до сучасних технологій.

Протягом останніх років зусилля спрямовувалися на повноцінний запуск електронного судочинства. Для його належного функціонування в кожній судовій установі мають бути створені належні матеріально-технічні умови. Однак під час війни звичайних бюджетів судів для інвестування в IT-рішення очевидно не вистачить.

Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, з-поміж заходів, запропонованих з метою покращення доступу до правосуддя, передбачає **розвиток електронного судочинства** з урахуванням світових стандартів у сфері інформаційних технологій, його інтегрування в національну інфраструктуру електронного врядування.

Процесуальне законодавство надає широкі можливості для використання цифрових технологій під час здійснення правосуддя, врегульовує для учасників справи (не тільки сторін, а й свідків, експертів, перекладачів, спеціалістів) можливість взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Можна стверджувати, що українське процесуальне законодавство в контексті врегулювання використання цифрових технологій під час здійснення правосуддя є одним із найпрогресивніших серед країн-членів ЄС (зі звіту «Матриця українського правосуддя: оцінка української системи правосуддя за методикою EU Justice Scoreboard»)¹⁰.

Водночас «всього п'ять країн-членів ЄС забезпечують онлайн-доступ громадськості до судових рішень судів усіх інстанцій та у всіх категоріях спорів, лише в половині країн активно працюють над забезпеченням машиночитабельності судових рішень. Тобто, знову ж таки, діджиталізація та відкритість українського правосуддя, порівняно з членами ЄС, знаходиться на високому рівні»¹¹.

Аналіз світового досвіду дистанційного судочинства свідчить, що використання IT-технологій у судочинстві потребує таких базових умов, як підключення до Інтернету та безпека даних, а також доступ користувачів судових послуг до комп'ютерів, камер / вебкамер, мікрофонів, екранів і Wi-Fi. Доступ до Інтернету є в кожному смартфоні, безпеку даних гарантує розробник системи «Електронний суд», а можливість доступу до технічних гаджетів, на

¹⁰https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Matrix_2022_ukr.pdf

¹¹https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Matrix_2022_ukr.pdf

відміну від фізичної можливості прибути до суду, є у переважній більшості потенційних відвідувачів суду¹².

Рада суддів України 5 серпня 2022 року прийняла рішення № 26, яким надала судам рекомендації для підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства під час здійснення правосуддя в умовах скрутного фінансового забезпечення судів.

Із 24 лютого 2022 року Рада не могла координувати роботу ДСА України щодо впровадження модулів ЄСІТС та щодо перерозподілу видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня у системі Державної судової адміністрації України.

Передавання Голові Верховного Суду через відсутність повноважного складу ВРП певних повноважень Ради щодо погодження напрямів роботи ДСА України чи здійснення деяких повноважень ДСА України без відповідних погоджень призвело, з урахуванням викликів воєнного часу, до некоординованої роботи Державної судової адміністрації України протягом тривалого часу та фактичної зупинки роботи щодо впровадження та розширення можливостей ЄСІТС.

Незважаючи на це, за інформацією Державної судової адміністрації України, забезпечено вжиття таких заходів:

1) з 11 березня 2022 року Державним підприємством «Центр судових сервісів», що належить до сфери управління ДСА України, впроваджено новий функціонал підсистеми відеоконференцзв'язку, який застосовується під час трансляцій судових засідань у режимі онлайн і значно спрощує цю процедуру;

2) з 8 квітня 2022 року запрацював функціонал, який надає можливість користувачам надсилати документи до електронних кабінетів інших учасників перед надсиланням до суду з отриманням підтвердження (квитанції) про доставку таких документів.

ДСА України також повідомила, що протягом 2022 року:

забезпечено підключення до підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет» Великої Палати Верховного Суду, Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду;

запроваджено електронну авторизацію в підсистемі «Електронний суд» з використанням «Дія-підпис» та інтегрованої системи електронної ідентифікації (ID.GOV.UA). Це надало змогу громадянам, які в умовах війни виїхали за кордон, користуватися сервісами електронного судочинства, перебуваючи на території інших країн, де неможливо отримати електронний підпис;

доопрацьовано функціонал підсистеми відеоконференцзв'язку в частині забезпечення можливості збереження записів судових засідань у централізованому файловому сховищі, що дає судам змогу повністю відмовитися від записів судових засідань на компакт-дисках. Щорічна економія коштів становитиме десятки мільйонів гривень;

¹²<https://zn.ua/ukr/internal/chomu-ukrajina-napolehlivo-ne-perekhodit-na-distantsijne-pravosuddja.html>

упроваджено Телеграм-чатбот Єдиного інформаційно-довідкового центру судової влади України, який надає можливість отримувати необхідну інформацію, а також надсилати звернення;

реалізовано автоматизований сервіс проведення судами онлайн-трансляцій судових засідань на вебпорталі судової влади України, можливість дистанційного ознайомлення із записами судового засідання в електронних кабінетах учасників справ після сплати судового збору, механізм надсилання документів іншим учасникам судового процесу (за наявності в них електронних кабінетів);

за погодженням з Міністерством цифрової трансформації України затверджено галузеву Програму інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкт побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки;

ДСА України як державного замовника включено до Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки (Постанова Верховної Ради України від 8 липня 2022 року № 2360-IX);

проводилася активна робота з інтеграції підсистеми «Електронний суд» з Єдиним державним вебпорталом електронних послуг (Портал «Дія»). Уже сьогодні ДСА України надсилає до Порталу «Дія» повідомлення про дату і час судових засідань. Успішно завершено бета-тест надсилання електронних примірників судових рішень до Порталу «Дія», найближчим часом очікується вихід цього сервісу у промислову експлуатацію. Заплановано впровадження сервісів з надсилання електронних виконавчих документів, онлайн-оплати штрафу та судового збору за постановами у справах про адміністративні правопорушення;

запроваджено низку електронних інформаційних взаємодій між інформаційними ресурсами ДСА України та іншими інформаційними системами органів державної влади, зокрема з Єдиним реєстром засуджених та осіб, узятих під варту, Єдиною інформаційною системою соціальної сфери і Єдиною державною електронною системою у сфері будівництва;

затверджено єдині форми оперативної статистичної звітності щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами, у тому числі звіту щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами (воєнний стан);

затверджено Інструкцію про порядок формування єдиних форм оперативної статистичної звітності щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами;

організовано надання методичної допомоги судам з питань: обліку справ, переданих за підсудністю в період воєнного стану; порядку видачі копії судового рішення з відміткою про набрання ним законної сили та/або виконавчого документа на виконання судового рішення у справах судів, підсудність яких змінено в умовах воєнного стану; фіксування судових засідань; вжиття необхідних заходів з протидії кіберзагрозам; порядку дій під

час віялових відключень електроживлення; налаштування засобів криптографічного захисту інформації.

Запровадження дистанційної роботи судів в умовах воєнного стану потребувало більш широкого використання електронного документообігу та доступу до судових справ в електронній формі, що вже передбачалось останніми роками при розробленні модулів ЄСІТС, однак так і не було реалізовано.

Водночас з метою запобігання втраті або знищенню електронних інформаційних ресурсів судової влади України вжито таких заходів:

здійснено резервне копіювання локальних баз даних судів, що забезпечило збереження в електронній формі матеріалів судових справ судів, розміщених на тимчасово окупованих територіях, чи зруйнованих судів;

здійснено резервне копіювання наявних програмних продуктів судової влади, а також забезпечено збереження копій примірників програмного забезпечення на додаткових фізичних носіях та у хмарному сховищі;

забезпечено переміщення резервного Центру обробки даних (разом із серверним обладнанням) на територію з меншим ризиком його фізичного захоплення або знищення;

відбито безліч кібератак на інформаційні ресурси органів судової влади;

організовано технічну можливість віддаленого доступу до автоматизованої системи документообігу суду для суддів та працівників апарату суду;

підготовлено та надано судам рекомендації щодо організації дистанційної роботи;

скоординовано роботу щодо передачі баз даних судів, які припинили здійснювати правосуддя, до судів, яким передано територіальну підсудність;

забезпечено в Єдиному державному реєстрі судових рішень обмежений доступ до окремої інформації та судових рішень, ухвалених у межах кримінальних проваджень судів, які опинилися на тимчасово окупованих територіях чи припинили свою роботу у зв'язку з веденням бойових дій, а також доступ до судових рішень, у яких міститься інформація про адреси місць розташування та найменування військових частин і формувань Збройних Сил України, правоохоронних органів спеціального призначення, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку, об'єктів критичної інфраструктури;

організовано для суддів, працівників апаратів судів можливість тимчасового безоплатного користування сервісами однієї з онлайн-платформ нормативно-правових актів;

за підтримки Міністерства цифрової трансформації України організовано отримання територіальними управліннями ДСА України обладнання супутникового зв'язку Starlink для оперативної організації доступу до мережі Інтернет судів, які постраждали від збройної агресії РФ. Крім того, ДСА України додатково звернулася до Міністерства цифрової трансформації України із проханням забезпечити всі суди обладнанням супутникового зв'язку

Starlink. За інформацією ДСА України, серед органів та установ системи правосуддя станції супутникового зв'язку Starlink V3 та Wi-Fi Ethernet Adapter 2-го покоління отримали ДСА України, 23 територіальні управління ДСА України, Окружний адміністративний суд міста Києва та Миколаївський окружний адміністративний суд¹³;

за підтримки Програми USAID «Справедливість для всіх» організовано отримання судами міжнародної технічної допомоги на суму понад 5 млн грн, зокрема ноутбуків та GSM-роутерів, а також створено резервний інтернет-канал зв'язку судів в умовах пошкодження фіксованої мережі;

налагоджено ефективну взаємодію з Національним координаційним центром кібербезпеки та Службою безпеки України у сферах кібербезпеки й кіберзахисту.

Відсутність у 2022 році фінансування на забезпечення судів та інших органів і установ системі правосуддя засобами інформатизації призвела до ще більшого зниження рівня їх забезпечення. На сьогодні цей показник становить уже 77 %.

Проектом Європейського Союзу «Підтримка реформ та цифровізації сектору юстиції України» (Проект ЄС «Право-Justice II») здійснено закупівлю та доставку генераторів у кількості 15 одиниць до окремих судів Івано-Франківської, Тернопільської, Дніпропетровської, Полтавської, Харківської, Вінницької, Донецької, Київської, Волинської областей, Донецького апеляційного суду, Сумського окружного адміністративного суду, Приморського районного суду міста Одеси, Ленінського районного суду міста Харкова, Херсонського окружного адміністративного суду.

Видається певною мірою нелогічною методика розподілу отриманих станцій супутникового зв'язку та генераторів між судами та органами системи правосуддя, однак у зв'язку із законодавчими змінами щодо виконання ДСА України деяких повноважень без погодження з Вищою радою правосуддя Рада не могла впливати на такий розподіл.

Дистанційне судочинство дало змогу громадянам отримати доступ до правосуддя, незважаючи на складні обставини сьогодення, і його застосування можливе в усіх формах судочинства, в тому числі кримінальному¹⁴.

Водночас, на думку ВРП, слід враховувати специфіку кримінального провадження. Війна не може бути виправданням недоліків у роботі судової системи, тим більше зниження стандартів або порушення правових гарантій. Будь-які обмеження мають бути необхідними, пропорційними та законними.

До нововведень слід підходити конструктивно та завжди з повагою до основних прав, у тому числі гарантованих Конвенцією. Надмірне застосування дистанційного судочинства у кримінальному процесі може призвести до

¹³Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 2375/0/8-23 від 28 квітня 2023 року).

¹⁴<https://hcj.gov.ua/news/dystanciynе-sudochynstvo-potrebuye-rozvytku-roman-maselko>

негативних наслідків, тому необхідно створити чітку юридичну основу, зокрема шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

За інформацією ДСА України, кількість засідань, проведених у 2022 році в режимі відеоконференцзв'язку, становить 350 406, із них: 141 565 – з технічною фіксацією; 208 841 – в режимі відеоконференцзв'язку¹⁵.

Запроваджені в Україні карантин та воєнний стан, попри суттєві обмеження та негативні наслідки, стали поштовхом до діджиталізації правосуддя, запровадження принципово нових процедур, спрямованих на захист прав, свобод та дотримання безпеки учасників судового розгляду.

Водночас слід ураховувати, що онлайн-послуги, дистанційні судові засідання та відеоконференції, а також подальший розвиток цифрового правосуддя завжди мають здійснюватися з дотриманням основних прав та відповідно до принципів справедливого судового розгляду.

Проведення дистанційних судових проваджень у кримінальному процесі неоднозначно сприймається суспільством, викликає критичні зауваження адвокатської спільноти, а також стало підставою для непоодиноких звернень до ВРП з дисциплінарними скаргами стосовно суддів. Питання проведення дистанційних судових проваджень у кримінальному процесі до законодавчого врегулювання залишається дискусійним.

Отже, питання запровадження дистанційних форм роботи суду, переходу на електронну форму судочинства, доступу до електронного кабінету судді вже давно перезріли, війна лише актуалізувала їх. Специфіка здійснення правосуддя в умовах війни посилила дискусії про здійснення правосуддя дистанційно, а також стала приводом для впровадження інноваційного порядку дій у надзвичайних ситуаціях.

З огляду на це необхідно забезпечити чітку нормативну базу дистанційного судочинства у кримінальному процесі з метою врахування його особливостей. Слід також провести оцінку сумісності використання нових технологій із зобов'язаннями в галузі прав людини.

Виявлені проблеми актуалізують потребу вдосконалення законодавства з метою забезпечення інституційної безперервності повноважного складу Вищої ради правосуддя як конституційного органу, необхідності безперервної підзвітності ДСА України Вищій раді правосуддя з метою швидкого реагування на виклики та неефективну роботу ДСА України.

2.3. На шляху до європейської інтеграції

Прагнення належати до Європейського Союзу впродовж багатьох років було важливим пріоритетом для України, її уряду та громадян. Воно було основним мотивом для демократичних змін протягом останнього десятиліття та рушійною силою для ключових реформ, заснованих на європейських цінностях.

¹⁵Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 2375/0/8-23 від 28 квітня 2023 року).

Відносини ЄС і України розпочалися після проголошення незалежності України в 1991 році. У червні 1994 року ЄС підписав з Україною Угоду про партнерство і співробітництво, яка набрала чинності в березні 1998 року. Політична та економічна співпраця поглибилась у 2004 році, коли Україна стала пріоритетним партнером ЄС у рамках Європейської політики сусідства, і ще більше зміцнилася після започаткування ініціативи Східного партнерства у 2009 році.

Протягом багатьох років інтеграція до Європейського Союзу була важливим напрямом зовнішньої та внутрішньої політики України.

7 лютого 2019 року Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» на конституційному рівні закріплено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

28 лютого 2022 року, через п'ять днів після початку повномасштабної агресії росії, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі. 7 березня 2022 року Рада Європейського Союзу звернулася до Європейської комісії із проханням надати висновок за цією заявою. Глави держав і урядів ЄС підтримали це рішення на неофіційній зустрічі лідерів у Версалі¹⁶.

Нові перспективи і завдання постали перед судовою системою у зв'язку з ухваленням рішення про надання Україні статусу кандидата у члени Європейського Союзу. 17 червня 2022 року Україна отримала рекомендацію Європейської комісії щодо **надання Україні статусу кандидата** у члени Європейського Союзу.

23 червня 2022 року Європейська рада – орган, до якого входять лідери всіх країн-членів Європейського Союзу, – остаточно схвалила це рішення. Одночасно із затвердженням статусу України як кандидата у члени Європейського Союзу Єврокомісія висунула Україні сім вимог, що стосуються проведення реформ, щоб у майбутньому Україна могла стати членом Євросоюзу.

Судова реформа є найважливішим кроком, адже це важливо не лише для отримання можливості стати членом Європейського Союзу, а й для України та громадян загалом.

Одним із першочергових завдань 2022 року було формування повноважного складу Вищої ради правосуддя та завершення відбору кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з метою вирішення такої нагальної проблеми, як кадровий дефіцит суддів, та стабілізації здійснення судочинства.

Конституційно-правова природа Вищої ради правосуддя як органу державної влади характеризується колегіальністю, незалежністю, непідконтрольністю іншим органам державної влади, незалежністю її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам їх призначення (обрання), виконанням функцій державного управління у сфері формування суддівського

¹⁶[20220311-versailles-declaration-en.pdf \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/press/20220311-versailles-declaration-en.pdf)

корпусу, участю в адмініструванні судів, ухваленням рішень щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів та участю у процедурі притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурорів, що належить до публічних завдань держави.

Відсутність повноважного складу Вищої ради правосуддя стала перешкодою для затвердження Щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2021 рік. Натомість здійснювалася робота з узагальнення інформації, що надходить від органів судової влади¹⁷.

Статтею 9-1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (в редакції Закону України від 14 липня 2021 року № 1635-IX) передбачено, що з метою сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності утворюється Етична рада.

8 лютого 2022 року Етичною радою розпочато процедури оцінювання одночасно всіх членів Вищої ради правосуддя (окрім Голови Верховного Суду).

Рішеннями Етичної ради від 7 травня 2022 року № 7, № 8, № 9 діючих членів Вищої ради правосуддя Блажівську О.Є., Плахтій І.Б., Саліхова В.В. визнано такими, що відповідають критеріям професійної етики і доброчесності для зайняття посади члена Вищої ради правосуддя.

Завершивши процедури оцінювання членів ВРП, Етична рада зосередилася на проведенні відбору кандидатів на посади члена Вищої ради правосуддя, що відповідають критеріям професійної етики, доброчесності та професійної компетентності.

Відновлення функціонування Ради у повноважному складі стало одним із найважливіших питань. Роль представників громадянського суспільства у відборі незалежних, чесних, неупереджених, непідкупних кандидатів, які володіють необхідними знаннями для виконання повноважень, є вирішальною.

15 серпня 2022 року Верховна Рада України обрала на посади членів Вищої ради правосуддя Маселка Р.А. та Мороза М.В.

Обрання відомого громадського діяча Романа Маселка до складу конституційного органу державної влади, що відбулося чи не вперше за часів незалежності нашої країни, свідчить про посилення ролі громадянського суспільства та розвиток демократичних процесів в Україні.

Під час проведення з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ 19 серпня 2022 року на посаду члена Вищої ради правосуддя обрано Лук'янова Д.В.

XIX позачерговий з'їзд суддів України 11–12 січня 2023 року обрав членами Вищої ради правосуддя Бокову Ю.В., Бондаренко Т.З., Бурлакова С.Ю., Ковбій О.В., Котелевець А.В., Попікову О.В., Сасевича О.М., Усика Г.І.

Таким чином, XIX позачерговий з'їзд суддів України обрав вісьмох членів Вищої ради правосуддя, що дало змогу відновити роботу органу суддівського врядування, розблокувати цілу низку процесів у судовій системі, що пов'язані з

¹⁷https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2022.pdf

роботою судів та кадровими питаннями, а також продовжити реалізацію завдань, пов'язаних із реформуванням судової влади.

Рішенням всеукраїнської конференції прокурорів від 28 лютого 2023 року членами ВРП обрано Кандзюбу О.В. та Мельника О.П.

Для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та формування переліку кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності, утворюється Конкурсна комісія, яка є допоміжним органом Вищої ради правосуддя (стаття 95-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Конкурсна комісія офіційно розпочала роботу 21 січня 2022 року. Комісією оголошено конкурс на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Прийом заяв на участь у конкурсі розпочався з 4 лютого 2022 року і мав тривати до 4 березня 2022 року. Однак робота комісії була тимчасово призупинена 24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабною російською військовою агресією в Україні.

З липня 2022 року Конкурсна комісія з добору кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (Конкурсна комісія) відновила свою роботу та оголосила про поновлення конкурсу на зайняття посади члена ВККСУ.

13 липня 2022 року в Польщі відбулося офіційне засідання Конкурсної комісії, на якому обговорено найважливіші зміни у правилах конкурсу: строки, порядок, умови конкурсу.

Прийом заяв на участь поновлено 15 липня 2022 року. До участі в конкурсі були допущені правники – громадяни України, що мають вищу юридичну освіту, стаж професійної діяльності у сфері права не менше 15 років, володіють державною мовою і відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності.

Конкурсна комісія на засіданні, що відбулося в режимі онлайн 6 жовтня 2022 року, сформувала перелік кандидатів, які беруть участь у конкурсі на зайняття посади члена ВККСУ. За результатами перевірки документів на відповідність вимогам Закону України «Про судоустрій і статус суддів» комісія допустила до участі в конкурсі 301 правника.

15 березня 2023 року Конкурсна комісія з добору кандидатів до складу ВККСУ оголосила перелік із 32 кандидатів, які відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності.

28 березня 2023 року Вища рада правосуддя затвердила Методику проведення співбесіди, відбору та призначення кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а в подальшому – відповідні зміни до неї. Документ визначає організаційні засади, принципи, критерії та процедуру проведення Вищою радою правосуддя співбесіди, відбору та призначення кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Вища рада правосуддя рішенням від 1 червня 2023 року призначила повноважний склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що дало змогу відновити роботу з добору професійних та якісних кадрів на посади суддів і завершити кваліфікаційне оцінювання.

28 лютого 2022 року Вища рада правосуддя звернулася до Європейської мережі рад юстиції, закликавши її членів вимагати від урядів своїх країн жорсткіших санкцій проти російської федерації, надання військової та гуманітарної допомоги для України.

11 березня 2022 року ВРП звернулася до Вищих рад правосуддя країн Європейського Союзу із проханням підтримати Україну у прагненні бути членом Європейського Союзу та звернутися до урядів їхніх країн щодо максимально швидкого проходження Україною цієї процедури.

14 березня 2022 року Вища рада правосуддя закликала міжнародну спільноту застосувати дієві механізми протидії світовій загрози та захистити Україну. Рада закликала уряди провідних країн світу та міжнародні організації вжити результативних заходів для припинення геноциду українського народу путінським режимом та активніше долучитися до допомоги у боротьбі України зі світовою загрозою.

26 березня 2022 року з'явилося звернення Вищої ради правосуддя до Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини Мішель Бачелет і Директора Бюро з демократичних інституцій та прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі Маттео Мекаччі із проханням негайно ініціювати питання про виключення російської федерації зі складу ООН та Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

1 червня 2022 року член ВРП Блажівська О.Є. на запрошення ЄМРЮ взяла участь у засіданні Генеральної Асамблеї ЄМРЮ, яке відбулося в місті Афінах (Грецька Республіка), та виступила із доповіддю «Судова система під час війни: подолання викликів».

За результатами засідання Генеральної Асамблеї ЄМРЮ прийнято Афінську Декларацію щодо суддівської солідарності в часи кризи. Як зазначено в Декларації, суддівська солідарність є важливою цінністю в Європі, що сприяє стабільності демократичних інститутів і верховенству права в Європі.

На виконання завдань, що постають на євроінтеграційному шляху України, ВРП протягом 2022 року здійснювалося міжнародне співробітництво шляхом реалізації заходів спільно з проектами (програмами) міжнародної технічної допомоги, а саме: Проектом Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя», Проектом Європейського Союзу «Підтримка реформ та цифровізації сектору юстиції в Україні (ПРАВО-JUSTICE II)», нідерландсько-українським проектом «Судова влада і суспільство в Україні», Програмою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливість для всіх», Європейською мережею рад юстиції та іншими.

11 травня 2022 року Вища рада правосуддя провела онлайн-зустріч із представниками проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України

в забезпеченні кращого доступу до правосуддя» з метою обговорення ключових напрямів співпраці органів та установ системи правосуддя з міжнародними партнерами в час нових критичних викликів, зумовлених військовим вторгненням росії в Україну, забезпечення здійснення правосуддя в надзвичайних умовах.

13 червня 2022 року в межах продовження співробітництва з Радою Європи відбулися онлайн-консультації Вищої ради правосуддя з експертами проєкту Ради Європи стосовно питань оптимізації процедур відбору та призначення суддів (до судів першої та другої інстанцій).

12 липня 2022 року в межах співпраці з проєктом Ради Європи відбулися онлайн-консультації Вищої ради правосуддя з експертами Ради Європи стосовно пошуку шляхів відновлення здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів.

Вища рада правосуддя брала участь у засіданнях робочої групи з підготовки практичного посібника із проведення дистанційних судових проваджень. За результатами діяльності цієї робочої групи експертами було підготовлено експертний звіт про вдосконалення українського законодавства щодо здійснення правосуддя в дистанційному (онлайн) режимі в умовах надзвичайного чи воєнного стану.

У межах співпраці з Програмою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливість для всіх» (далі – Програма «Справедливість для всіх») Вища рада правосуддя 27 липня 2022 року взяла участь в експертному обговоренні у форматі відеоконференції на тему «Забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні у справах про воєнні злочини».

Міжнародні та національні експерти Програми «Справедливість для всіх» підготували звіти з рекомендаціями щодо вдосконалення правової бази, підвищення кваліфікації суддів та покращення адміністрування справ про воєнні злочини в судах.

Ще одним важливим напрямом, який сприятиме подальшій роботі щодо набуття Україною членства в ЄС, є виконання Державної антикорупційної програми.

Лист Національного агентства з питань запобігання корупції про висловлення пропозицій до проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» опрацьовувався членами ВРП в кінці 2022 року. Висловлені зауваження базувались на позиції про виняткову важливість дотримання балансу між запровадженням антикорупційних механізмів та забезпеченням реальних гарантій діяльності інститутів, у яких ці механізми застосовуються.

9 січня 2023 року на першому засіданні в новому повноважному складі Вища рада правосуддя ухвалила рішення підтримати із зауваженнями та пропозиціями проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки».

Усунення корупційних ризиків у судочинстві, без сумніву, є пріоритетним завданням у діяльності не лише антикорупційних органів, а й судової влади.

Водночас ВРП надіслала до Національного агентства з питань запобігання корупції свої зауваження та застереження до деяких положень, які можуть бути доопрацьовані за результатами спільної роботи¹⁸.

Розвиток співпраці ВРП і НАЗК та подальші обговорення відбуватимуться в режимі конструктивного діалогу, до якого сторони висловили готовність¹⁹.

21 червня 2023 року відбулося підписання Меморандуму про взаємодію та співпрацю між Вищою радою правосуддя і НАЗК.

2.4. Основні виклики, що постануть перед системою правосуддя після війни

Відповідно до Закону України № 2112-IX (набрав чинності 7 березня 2022 року) «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів» у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя під час воєнного стану окремими судами Донецької, Київської, Луганської, Херсонської, Харківської, Чернігівської, Житомирської, Запорізької, Миколаївської, Сумської областей, ураховуючи, що Вища рада правосуддя з об'єктивних причин протягом 2022 року не могла здійснювати повноваження щодо ухвалення рішень про зміну територіальної підсудності судових справ, відповідні повноваження щодо зміни територіальної підсудності судових справ здійснювалися за розпорядженнями Голови Верховного Суду.

Станом на 10 січня 2023 року у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану розпорядженням Голови Верховного Суду загалом змінено територіальну підсудність судових справ 171 суду, з яких 54 суди вже відновили роботу.

Відбудова зруйнованих, пошкоджених і пограбованих судів – найбільш очевидна проблема, з якою стикається українська судова система. Витрати на реконструкцію та переобладнання судів будуть значним і додатковим тягарем для обмежених фінансових ресурсів України та її судової системи.

Вища рада правосуддя вважає, що першочерговим завданням має бути законодавче врегулювання питання зміни системи місцевих судів в Україні у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів та проведення відповідної оптимізації мережі судів, після чого видається можливим визначення потреби у приміщеннях та подальшій відбудові зруйнованих війною будівель.

Питання відновлення судових справ вирішити буде непросто. Судові справи містять не лише документи, що стосуються судових процесів, а й різноманітну особисту та/чи комерційну документацію, необхідну в повсякденному житті. Частина цієї документації була знищена або винесена з будівель суду під час бойових дій. Ще частина залишається на території, яка

¹⁸<https://hcj.gov.ua/news/vrp-utochnyla-zauvazhennya-ta-propozyciyi-do-proyektu-postanovy-pro-zatverdzhennya>

¹⁹<https://hcj.gov.ua/news/pid-chas-pryynyattya-derzhavnoyi-antikorupciynoyi-programy-mayut-but-y-zabezpecheni-garantiyi>

зараз тимчасово контролюється російськими військами. Частина документації була збережена суддями та працівниками суду, а частина існує в цифровому форматі.

На окупованих територіях багато судових справ було знищено. Судові матеріали та комп'ютерна техніка містять величезну кількість інформації. У цифрову епоху доступ до електронних файлів відкриває різноманітні можливості для правопорушень.

Щоб уникнути проблем, судові органи в Україні намагалися вилучити судові матеріали в судах на шляху російського вторгнення. Розпорядженням Голови Верховного Суду від 13 березня 2022 року № 6/0/9-22 затверджено Рекомендації судам першої та апеляційної інстанцій на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення. За умови відповідної можливості необхідно було здійснити вивезення судових справ, насамперед тих, що перебувають у провадженні суддів, або хоча б найбільш важливих (резонансних) справ: матеріалів кримінальних проваджень, у яких особа тримається під вартою; проваджень щодо неповнолітніх; проваджень щодо особливо тяжких злочинів; інших справ, розгляд яких може мати істотне значення для прав учасників процесу.

Якщо такої можливості немає – забезпечити зберігання таких справ у сейфах у приміщенні суду. При цьому за наявності ризику для життя чи здоров'я, пов'язаного із вивезенням судових справ, такі справи треба залишати у приміщенні суду. За можливості перед залишенням суду приміщення суду необхідно передати під охорону Служби судової охорони.

Документи, що містять державну таємницю, підлягають знищенню з одночасним оформленням відповідних актів та з дотриманням вимог нормативно-правових актів, які це регулюють. Матеріали інших судових справ знищувати не потрібно, передбачаючи повернення населеного пункту під контроль органів влади України або подальшу передачу цих справ за сприяння органів влади України. Вміст серверів необхідно заздалегідь скопіювати на переносні носії та обов'язково вивезти їх за першої можливості. Перед залишенням приміщення суду необхідно унеможливити доступ із технічних засобів суду до Єдиного державного реєстру судових рішень²⁰.

Відповідно до Рекомендацій кожен суд мав можливість діяти на власний розсуд, але пріоритет повинен був надаватися видаленню певних файлів, знищенню конфіденційних документів, цифрової інформації та судових символів.

Деякі судді в умовах бойових дій змогли зберегти документи, які стосуються особливо тяжких злочинів і резонансних справ, але з огляду на швидкість наступу на початку війни в низці областей переважна більшість справ залишилася на окупованих територіях.

Працівники Сумського окружного адміністративного суду перемістили судові справи, які мають підвищений суспільний інтерес та знаходилися на розгляді на момент початку війни, а також особливо складні справи, печатки та

²⁰<https://rsu.gov.ua/uploads/news/rozp6vc130322-95d9ee902a.pdf>

штампи у безпечне місце. Була збережена резервна копія бази АСДС та інших баз даних локальних електронних ресурсів²¹.

Водночас співробітники Служби судової охорони забезпечували, де це було можливо, охорону, евакуацію архівів судів із міст Донецької, Луганської, Херсонської та Харківської областей, які потерпали від дій агресора (Звіт про діяльність Служби судової охорони у 2022 році), зокрема із приміщення Донецького апеляційного суду в Бахмуті²².

За інформацією ДСА України, було переміщено 3866 судових справ судів Дніпропетровської області, 745 судових справ Донецького апеляційного суду в місті Бахмуті транспортом ТУ ССО в Донецькій області. Крім того, ДСА України зазначає про втрату судових справ у знищеній будівлі Донецького апеляційного суду в місті Маріуполі. 25 судових справ було вивезено до Радомишльського районного суду Житомирської області, 28 судових справ – до судів Київської області, 509 судових справ – до судів Кіровоградської області, 3020 судових справ вивезено із судів Луганської області за допомогою співробітників ТУ ССО в Луганській області, 28 судових справ переміщено до судів Одеської області, 14 152 судові справи переміщено до судів Полтавської області, 65 судових справ – до Корецького районного суду Рівненської області, 58 судових справ переміщено із судів Сумської області, 1912 судових справ – із судів Харківської області, 39 судових справ – до Драбівського районного суду Черкаської області, 264 судові справи переміщено із судів Чернігівської області, 5 судових справ переміщено до Шевченківського районного суду міста Києва²³.

Перш за все слід звернути увагу на існування налагодженого та встановленого на законодавчому рівні процесуального механізму відновлення втраченого судового провадження, який забезпечує можливість реалізації усіх складових права на судовий захист та може застосовуватися в разі втрати судового провадження як повністю, так і частково у справах, закінчених ухваленням рішення, або справах, в яких провадження закрито.

Крім того, незважаючи на наявні на сьогодні певні обмеження в доступі до Єдиного державного реєстру судових рішень, пов'язані із запобіганням загроз життю та здоров'ю суддів та учасників судового процесу в період воєнного стану, вказаний реєстр продовжує безперебійно функціонувати та наповнюватись судовими рішеннями²⁴.

Із метою запобігання загрозі втрати або знищення електронних інформаційних ресурсів судової влади України частково було здійснено резервне копіювання локальних баз даних судів, що забезпечило збереження матеріалів судових справ тимчасово окупованих чи зруйнованих судів в електронній формі²⁵.

²¹<https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1346792/>

²²https://ukrainepravo.com/judicial_truth/divine_law/cudy-v-umovakh-viyny-evakuatsiya-z-bakhmuta-i-poryatunok-z-mariupolya-donetskogo-apelyatsynogo-sudu/

²³Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 2375/0/8-23 від 28 квітня 2023 року).

²⁴<https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1268726/>

²⁵Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 243/0/8-23 від 20 січня 2023 року).

З урахуванням викликів воєнного часу, негативного досвіду судів, території розташування яких миттєво, у лічені дні та години опинилися під окупацією, що перешкодило безпечному здійсненню евакуації судових справ та матеріалів, Вища рада правосуддя вважає актуальним та необхідним вивчення питання про можливість **створення централізованого архівування судових справ** (загальнодержавного рівня) із визначенням категорій справ, які будуть зберігатися.

Створення **електронного / централізованого архіву** сприятиме розвантаженню приміщень судів, розвитку цифровізації судових справ та створенню системи їх збереження. Такий архів може бути розміщений на об'єктах, що належать до **сфери управління ДСА України**, до прикладу таких, як Державне підприємство «Санаторно-курортний лікувальний центр «Шкло».

Отже, ДСА України необхідно сформулювати план дій щодо відновлення пошкоджених / зруйнованих будівель (приміщень) органів та установ системи правосуддя, а також розглянути питання щодо необхідності внесення у встановленому порядку відповідних даних до Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України, з метою подальшого відшкодування матеріальної шкоди, у тому числі збитків, завданих внаслідок пошкодження та знищення такого майна, отримання компенсації та/чи фінансування на відновлення пошкодженого та знищеного майна, а також розробити пропозиції щодо участі у програмах, проєктах із відновлення України.

III. СТАН ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

3.1. Питання кадрового забезпечення судів в умовах правового режиму воєнного стану. Кримінальні провадження у сфері правосуддя

1. Відповідно до Принципу III «Відповідні умови праці» Рекомендації № R (94)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про незалежність, дієвість та роль суддів для створення відповідних умов праці, які дозволять суддям ефективно працювати, необхідно, зокрема, укомплектувати штати достатньою кількістю суддів²⁶.

У судах має працювати достатня кількість суддів та кваліфікований допоміжний персонал.

Для попередження виникнення та зменшення надмірного робочого навантаження в судах потрібно вжити необхідних заходів для забезпечення незалежності судової влади, щоб передати вирішення несудових питань іншим особам із відповідною кваліфікацією (Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів)²⁷.

Рада суддів України зауважила, що стан забезпечення судових установ кадрами в умовах повномасштабного вторгнення слід кваліфікувати як критичний, що впливає на забезпечення доступу до правосуддя в усіх без винятку регіонах України, як відділених від районів бойових дій, так і в тих, що знаходяться в безпосередній близькості від лінії зіткнення²⁸.

Відсутність повноважного складу ВККСУ впродовж майже чотирьох років призвела до зупинення, зокрема, процесів відбору та кваліфікаційного оцінювання суддів.

Дотримання гарантій незалежності суддів в умовах воєнного часу вимагає насамперед подолання кадрового дефіциту в судах. Основна проблема полягає в тому, що брак суддів призводить до відтермінування доступу до правосуддя.

З огляду на постійне зростання судового навантаження і, як наслідок, збільшення строків розгляду справ потреба в суддях є надзвичайно гострою.

Протягом січня 2022 року та до 23 лютого 2022 року ВРП ухвалено 55 актів стосовно матеріалів про відрядження та продовження строку відрядження суддів, а саме: 10 рішень про початок процедури відрядження та продовження строку надання суддями згоди на відрядження; 11 ухвал щодо повернення повідомлення ДСА України; 2 ухвали про залишення без розгляду повідомлення ДСА України; 13 рішень про відмову у відрядженні суддям, які надали згоди; 9 рішень про відрядження суддів до інших судів того самого рівня і спеціалізації; 6 рішень про продовження строку відрядження суддів; 4 ухвали про залишення без розгляду питання щодо відрядження та

²⁶https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

²⁷https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

²⁸Лист Ради суддів України (вхідний № 885/0/8-23 від 1 березня 2023 року).

продовження строку відрядження суддів у зв'язку з відкликанням суддями своїх згод на відрядження.

У подальшому розпорядженням Голови Верховного Суду до іншого суду того самого рівня і спеціалізації в порядку реалізації статті 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відряджено 440 суддів, із них 55 відряджені понад граничну кількість суддів.

З 1 січня до 23 лютого 2022 року ВРП ухвалено 28 рішень про звільнення суддів за загальними обставинами, 2 рішення про залишення без розгляду заяв про звільнення за загальними обставинами, 1 рішення про відмову в задоволенні заяви про зміну підстави звільнення, а також 4 рішення про звільнення суддів за особливими обставинами (істотний дисциплінарний проступок).

За відсутності повноважного складу ВРП не могли бути реалізовані повноваження щодо звільнення суддів за загальними обставинами, а також припинення відставки суддів.

Під час дії в Україні воєнного стану до ВРП надійшло 67 заяв від суддів щодо звільнення у відставку та 8 заяв про звільнення суддів за власним бажанням.

У період неповноважності ВРП і, відповідно, неможливості ухвалення Радою рішень про звільнення суддів у відставку до ВРП надійшли повідомлення від голів судів про припинення повноважень 14 суддів у зв'язку з досягненням ними шістдесяти п'яти років та 1 повідомлення про смерть судді. Ці судді подавали до ВРП заяви про звільнення у відставку.

Крім того, впродовж 2022 року до ВРП надходили вироки судів, зокрема, стосовно суддів у відставці. Відповідно до положень статті 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відставка судді припиняється, зокрема, у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину. Рішення про припинення відставки судді приймається ВРП. Припинення відставки судді є підставою для припинення виплати йому щомісячного довічного грошового утримання, що було нараховано у зв'язку з відставкою.

Однак з огляду на неповноважність ВРП відставки таких суддів не могли бути припинені у 2022 році та, відповідно, не могли бути припинені й гарантії, що передбачені для таких суддів.

За даними секретаріату ВККСУ²⁹, чисельність суддів, стосовно яких потрібно завершити проведення кваліфікаційного оцінювання з метою підтвердження відповідності займаній посаді, – 2009.

За інформацією Державної судової адміністрації України³⁰, гранична кількість посад в апеляційних та місцевих судах, визначена відповідними наказами ДСА України, станом на 1 січня 2023 року становить 7015.

²⁹Лист Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (вхідний № 160/0/8-23 від 17 січня 2023 року).

Фактична кількість суддів апеляційних та місцевих суддів станом на 1 січня 2023 року – 4964.

Юрисдикція	Гранична кількість суддів	Фактична кількість суддів	Незаповнені посади
Апеляційні адміністративні	257	175	83
Апеляційні господарські	218	145	75
Апеляційні загальні	964	500	468
Окружні адміністративні	622	536	94
Місцеві господарські	606	478	128
Місцеві загальні	4348	3130	1265
Усього	7015	4964	2113

На початок 2023 року у 3 місцевих загальних судах (Лугинський районний суд Житомирської області, Устинівський районний суд Кіровоградської області, Ананьївський районний суд Одеської області) неможливо здійснювати правосуддя у зв'язку з відсутністю повноважень у суддів, які працюють, через перебування у соціальній відпустці по догляду за дитиною тощо.

Кількість судів, у яких правосуддя здійснюється одним суддею, становить 23 суди.

Кількість судів, що здійснюють правосуддя при фактичній кількості суддів у цих судах 50 % та менше від граничної кількості суддів, – 45.

Кількість судів, що заповнені більш як на 50 % від граничної кількості суддів, – 518.

Забезпечення доступності правосуддя для всіх є одним із пріоритетів у роботі Вищої ради правосуддя.

2. За інформацією Державного бюро розслідувань³¹, протягом 2022 року у провадженні слідчих ДБР перебувало 217 кримінальних проваджень стосовно суддів, у 53 із них досудове розслідування розпочато у 2022 році. Повідомлено про підозру 10 суддям.

За результатами досудового розслідування у 2022 році до суду направлено 80 обвинувальних актів щодо 80 суддів, із них 72 у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, передбачені частиною першою статті 111

³⁰Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 243/0/8-23 від 20 січня 2023 року).

³¹Лист Державного бюро розслідувань (вхідний № 938/0/8-23 від 7 березня 2023 року).

КК України (Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України), а 2 – у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених частиною другою статті 111 КК України (ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану).

У провадженні ДБР перебувало 27 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, передбачені статтею 111 КК України, з яких у 2022 році слідчими ДБР розпочато 12 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені суддями під час воєнного стану. Повідомлено про підозру 5 суддям, оголошено у розшук 2 суддів, до суду направлено 4 обвинувальні акти, закрито 1 кримінальне провадження.

Крім того, слідчі ДБР розпочали 4 кримінальні провадження стосовно кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України (Колабораційна діяльність), вчинених суддями під час воєнного стану. Всього у провадженні перебувало 6 таких кримінальних проваджень. Повідомлено про підозру 1 судді, закрито 2 кримінальних провадження.

Слідчі ДБР здійснюють також досудове розслідування в 1 кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 КК України (Пособництво державі-агресору).

У провадженні слідчих ДБР перебувають 2 кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, передбачених статтею 436-2 КК України (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників). Повідомлено про підозру 1 судді.

Офісом Генерального прокурора надано відомості про кількість суддів та інших службових осіб судової гілки влади, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану. Так, за статтею 111 КК України здійснювалось досудове розслідування стосовно 2 суддів та 5 інших службових осіб судової гілки влади, за статтею 111-1 КК України – стосовно 6 службових осіб судової гілки влади³².

Офісом Генерального прокурора також надано відомості про зареєстровані упродовж 2022 року кримінальні правопорушення (провадження) проти правосуддя³³.

Протягом 2022 року за статтею 376 КК України (Втручання в діяльність судових органів) зареєстровано 101 кримінальне правопорушення, у 37 з них провадження закриті. За 1 – провадження направлено до суду, з урахуванням правопорушень, зареєстрованих у минулі періоди.

³²Лист Офісу Генерального прокурора (вхідний № 830/0/8-23 від 28 лютого 2023 року).

³³Лист Офісу Генерального прокурора (вхідний № 830/0/8-23 від 28 лютого 2023 року).

За статтею 376-1 КК України (Незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду) зареєстровано 34 кримінальні правопорушення, 8 проваджень було закрито.

Протягом року зареєстровано 16 кримінальних правопорушень за статтею 377 КК України (Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного), 5 проваджень було закрито.

За статтею 378 КК України (Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного) зареєстровано і закрито одне кримінальне правопорушення.

За даними ДСА України, на розгляді в судах першої інстанції протягом 2022 року перебувало 3 кримінальних провадження за статтею 376 КК України, які залишились нерозглянутими на кінець року.

За статтею 377 КК України на розгляді перебувало 9 проваджень, одне з них розглянуто з постановленням вироку.

Протягом року на розгляді в судах перебували і залишились нерозглянутими: 1 кримінальне провадження про умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 378 КК України); 1 кримінальне провадження про посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (стаття 379 КК України).

За даними ДСА України щодо апеляційного розгляду за скаргами на вироки, протягом 2022 року судом апеляційної інстанції переглянуто і залишено без змін один вирок у кримінальному провадженні за статтею 377 КК України³⁴.

За результатами розгляду за касаційними скаргами кримінальних проваджень за статтею 376 КК України у 2022 році переглянуто і залишено без змін один вирок³⁵.

3.2. Особливості фінансового та матеріально-технічного забезпечення в період дії воєнного стану

Судді повинні мати всі необхідні для здійснення своїх функцій ресурси. У разі економічних негараздів, коли важко забезпечити судову систему всім необхідним для виконання суддями своїх функцій, принципи верховенства права та захисту прав людини вимагають, щоб потреби судової системи та суддів мали найвищий пріоритет при розподілі ресурсів³⁶.

Економічна незалежність є складовою незалежності судової влади, яка, відповідно, вимагає закріплення на законодавчому рівні відповідних гарантій фінансування судів та органів судової влади, а також оплати праці їхніх працівників.

З метою забезпечення фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів у Державному бюджеті України окремо визначаються

³⁴Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 774/0/8-23 від 24 лютого 2023 року).

³⁵Лист Верховного Суду (вхідний № 772/0/8-23 від 24 лютого 2023 року).

³⁶https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j78#Text

видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя. Розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій (стаття 130 Конституції України).

Переважна більшість пропозицій судів до цієї Доповіді стосувалася недостатнього фінансування судів на оплату праці працівників апаратів судів, надсилання поштової кореспонденції, оплату комунальних послуг, послуг зв'язку, придбання паперу та інших витратних матеріалів, а також видатків на технічне обслуговування офісної техніки, не кажучи вже про технічне переоснащення та впровадження інноваційних технологій.

Відсутність технічної можливості надсилання смс-повідомлення сторонам у справі та неналежне забезпечення поштовими марками призводять до порушення строків розгляду справ, що і так бувають тривалими через недостатню кількість суддів.

Працівники апарату суду щодня виконують великі обсяги роботи з організації процедури судового розгляду, підготовки справи до слухання, перебігу судового процесу. Вони безпосередньо спілкуються з учасниками судового процесу, відвідувачами суду. Від професійності їхніх дій залежить ефективність судового процесу й формування громадської думки про суд і судову систему в цілому³⁷.

Сучасні вимоги до здійснення правосуддя, цифровізація ділових процесів зумовлюють необхідність залучення до роботи в апаратах судів найбільш досвідчених і фахових спеціалістів. Але без конкурентних заробітних плат неможливо зберегти фонд професійних працівників судів³⁸.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини висловив занепокоєння щодо неналежного фінансування фонду оплати праці працівників апаратів судів, що призвело до виникнення соціальної напруги: «Всі гілки влади мають докласти максимум зусиль для збереження кваліфікованих працівників у судах та забезпечення їхніх соціальних гарантій, які є однією із важливих складових незалежності судової влади. Адже в жорстких умовах війни працівники апаратів судів продовжують сумлінно виконувати свою роботу – часто під обстрілами, із загрозою для життя. Багатьом довелося переїхати після зміни підсудності судів, у багатьох зруйноване житло, життєві обставини ускладнилися, а рівень заробітної плати не дозволяє задовольняти хоча б мінімальні потреби. При цьому, щоб правосуддя не зупинилося, працівники апаратів судів працюють навіть в позаробочий час. Більше того, спостерігається значний відтік кадрів з судових установ, що ставить під загрозу роботу судів усіх ланок та забезпечення безперебійного здійснення правосуддя. Особливо це питання є критичним в умовах дії воєнного стану»³⁹.

Щодо питання забезпечення гідного рівня оплати праці працівників апаратів / секретаріатів судів, органів та установ системи правосуддя варто

³⁷Лист Сьомого апеляційного адміністративного суду (вхідний № 259/0/8-23 від 23 січня 2023 року).

³⁸Лист Володарського районного суду Київської області (вхідний № 186/0/8-23 від 19 січня 2023 року).

³⁹Пропозиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (вхідний № 247/0/8-23 від 23 січня 2023 року).

зазначити, що 20 січня 2022 року Вищою радою правосуддя ухвалено рішення № 62/0/15-22, яким затверджено консультативний висновок щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання питання оплати праці працівників судів» від 16 листопада 2021 року, реєстраційний № 6311.

Вища рада правосуддя підтримала вказаний законопроект, але зауважила, що закріплення на законодавчому рівні розмірів посадових окладів працівників судів, органів та установ системи правосуддя, встановлення відповідних коефіцієнтів щодо цих посадових окладів є кроком, який реалізує положення Конституції України та міжнародних актів щодо незалежності судової влади, зокрема щодо фінансової незалежності та належної оплати праці працівників судів, органів та установ системи правосуддя на засадах чіткості і прозорості, з дотриманням принципу правової визначеності.

23 лютого 2022 року Комітет Верховної Ради України з питань правової політики на своєму засіданні розглянув законопроект № 6311 та вирішив рекомендувати Верховній Раді України прийняти його, за результатами розгляду в першому читанні, за основу⁴⁰.

За пропозицією народного депутата України Демченка С.О. Комітет Верховної Ради України з питань правової політики повторно розглянув на своєму засіданні 10 січня 2023 року проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання питання оплати праці працівників судів (реєстр. № 6311 від 16 листопада 2021 року).

Комітет вирішив рекомендувати Верховній Раді України цей проєкт Закону, за результатами розгляду в першому читанні, прийняти за основу з уточненнями щодо набрання чинності з 1 січня року, наступного після припинення чи скасування воєнного стану (попередньо положеннями законопроекту набрання чинності було визначено з 1 січня 2023 року).

«Необхідно й надалі докладати зусиль, аби відстоювати кожного працівника суду, його право на належну оцінку діяльності, гідну оплату його праці»⁴¹.

Загальна потреба ДСА України в бюджетних призначеннях у 2022 році становила 26 691,6 млн гривень. На початок 2022 року Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» для місцевих та апеляційних судів, а також установ судової влади було затверджено 19 млрд 35 млн грн, що забезпечувало 71 % від потреби.

У зв'язку з розпочатою збройною агресією проти України в березні та квітні 2022 року проведені секвестри держбюджету, внаслідок чого бюджетні призначення для судової влади зменшені ще на 11 %.

⁴⁰Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правової політики щодо проєкту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо врегулювання питання оплати праці працівників судів (реєстр. № 6311 від 16 листопада 2021 року) від 18 березня 2022 року № 04-26/03-2022/55878, <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1176610>

⁴¹Лист Ради суддів України (вхідний № 885/0/8-23 від 1 березня 2023 року).

Державній судовій адміністрації України як головному розпоряднику бюджетних коштів передбачені бюджетні призначення в сумі 16,9 млрд грн, що на 2,2 % менше, ніж відповідні показники 2021 року.

На кінець 2022 року загальна сума бюджетних призначень ДСА України для забезпечення діяльності органів системи правосуддя становила 16 917,5 млн грн, з них за загальним фондом державного бюджету – 14 167,5 млн грн, за спеціальним фондом державного бюджету – 2 750,0 млн гривень. 90 % усього фінансового ресурсу спрямовано на оплату праці та нарахування на заробітну плату, що майже тотожно значенню відповідного показника 2021 року, який становив 91 %⁴².

Отже, судова система має соціально направлений бюджет, видатки розвитку відсутні взагалі, а на забезпечення здійснення судочинства й оплату комунальних послуг та енергоносіїв спрямовано лише 10 % фінансового ресурсу.

За 2022 рік ДСА України для забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Національної школи суддів України відкрито бюджетних асигнувань:

тис. грн

	<i>Передбачено кошторисом</i>	<i>Відкрито асигнувань</i>
ВККСУ, з них:	80 039,8	79 942,6
<i>загальний фонд</i>	76 703,2	76 701,3
<i>спеціальний фонд</i>	3336,6	3241,3
НШСУ, з них:	84 779,7	81 078,0
<i>загальний фонд</i>	80 528,9	79 924,5
<i>спеціальний фонд</i>	4250,8	1153,5

При цьому станом на 31 грудня 2022 року фактична чисельність працівників секретаріату ВККСУ становила 155 працівників при штатній чисельності – 259, фактична чисельність працівників НШСУ становила 138 працівників при штатній чисельності – 179.

Попри відсутність у 2022 році належного фінансового забезпечення видатків споживання, урахуваючи критичну ситуацію, що склалася у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ проти України, проведено роботи з поточного ремонту 116 приміщень судових установ, що не зазнали пошкоджень, на загальну суму 23,6 млн грн, за рахунок коштів місцевого бюджету здійснено також ремонтні роботи у чотирьох приміщеннях судових установ на загальну суму 4,2 млн гривень. Зокрема, проведено роботи з поточного ремонту електромереж, системи водопостачання та водовідведення, систем опалення, найпростіших укриттів тощо.

⁴²Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 243/0/8-23 від 20 січня 2023 року).

Спільними зусиллями ДСА України та судів, територіальних управлінь ДСА України і місцевої влади протягом 2022 року проведено аварійні відновлювальні роботи з усунення пошкоджень у 54 приміщеннях судових установ, що зазнали руйнувань у зв'язку з воєнними діями, загальною вартістю 20,7 млн грн, а саме: замінено вікна, вхідні двері, проведено ремонт покрівель, фасадів, внутрішні оздоблювальні роботи.

Унаслідок постійних бомбардувань та обстрілів 109 приміщень 102 судових установ, з яких 96 – суди (13 % від загальної кількості приміщень судів), зазнали пошкоджень різного ступеня аж до повного руйнування та розкрадання майна. З-поміж зазначеної кількості приміщення 12 судів повністю зруйновані.

Найбільше пошкоджених / зруйнованих приміщень судових установ у Харківській (20 приміщень), Миколаївській (18 приміщень), Донецькій (15 приміщень) та Херсонській (14 приміщень) областях.

В умовах воєнного стану вживаються всі можливі заходи для якнайшвидшого відновлення роботи судів. Так, протягом місяця після звільнення тимчасово окупованих російською федерацією територій Київської, Житомирської, Чернігівської, Сумської областей майже всі суди зазначених областей, приміщення яких були пошкоджені, відновили свою роботу. Бородянський районний суд, будівлю якого знищено внаслідок авіабомбардувань, із травня 2022 року розміщено в новому орендованому приміщенні.

Вживаються заходи для відновлення розгляду справ судами Харківської та Херсонської областей, що припинили свою роботу⁴³.

Детальна інформація (надана листом ДСА України від 28 квітня 2023 року № 16-5102/23) про пошкоджені внаслідок збройної агресії рф приміщення та стан їх відновлення міститься в додатках до цієї Доповіді.

Наприкінці 2022 року суди стикнулися зі справжньою кризою судочинства через удари ворога по енергетичній інфраструктурі. Чинні документи не регламентують діяльності судів в умовах відсутності електропостачання, інтернет-зв'язку. Отже, питання роботи судів в умовах енергетичної кризи потребує реагування, суди потребують забезпечення альтернативними засобами енергопостачання та безперебійного доступу до мережі Інтернет⁴⁴.

За даними ДСА України, від початку повномасштабної російської агресії всього пошкоджено 405 житлових приміщень суддів та працівників апаратів судів, територіальних управлінь ДСА України.

За наявною інформацією, станом на 1 січня 2023 року пошкоджено 31 службову квартиру, що становить 7 % від загальної кількості службового житла, що перебуває на обліку в судах та територіальних управліннях ДСА України.

⁴³Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 243/0/8-23 від 20 січня 2023 року).

⁴⁴Лист Лозівського міськрайонного суду Харківської області (вхідний № 5089/0/8-22 від 22 грудня 2022 року).

За інформацією судів і територіальних управлінь ДСА України, станом на 1 січня 2023 року потребує поліпшення житлових умов 931 працівник судів і територіальних управлінь ДСА України, з них: 651 суддя, 174 працівники апаратів судів, 88 помічників суддів, 18 працівників територіальних управлінь ДСА України.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» видатки розвитку на придбання службового житла ДСА України як головному розпоряднику бюджетних коштів не передбачалися⁴⁵.

Кожна держава повинна виділяти судам достатньо ресурсів, приміщень та устаткування, щоб вони могли функціонувати відповідно до стандартів, викладених у статті 6 Європейської конвенції з прав людини, а також щоб судді могли ефективно працювати⁴⁶.

У Висновку № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства зазначається, що хоча фінансування судів є частиною державного бюджету, таке фінансування не повинно залежати від політичних процесів. Рішення про виділення бюджетних коштів судам повинні прийматися із суворим додержанням судової незалежності⁴⁷.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував на необхідності забезпечення належних умов для функціонування судової системи (фінансування та матеріальне забезпечення) як гарантії незалежності судів, зокрема в рішеннях від 24 червня 1999 року № 6-рп/99, від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002, від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005, від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013, від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016, від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018.

Вища рада правосуддя послідовно вказувала, що систематичне недофінансування судової системи повинно розглядатися суспільством загалом як неприпустиме втручання в конституційну роль судової влади, оскільки це підриває основи демократичного суспільства та верховенства закону.

За § 40 Рекомендації CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів, при підготовці бюджету судової системи можуть проводитися консультації з радами суддів або іншими незалежними органами влади, які відповідають за адміністрування судів, із суддями та/або професійними організаціями суддів⁴⁸.

Не обмежуючи чинні повноваження уряду щодо формування бюджету для судівництва, а також парламенту щодо ухвалення бюджету, було б доречно, щоб орган, який відстоює інтереси суддівства, представляв урядові бюджетні потреби системи судівництва для того, щоб сприяти поінформованості

⁴⁵Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 243/0/8-23 від 20 січня 2023 року).

⁴⁶https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

⁴⁷https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf

⁴⁸https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

у процесі прийняття рішень. Такий орган також мав би висловити свою позицію перед парламентом під час розгляду бюджету. Ради суддів, окрім цього, можуть відігравати певну роль у процесі розподілу бюджету всередині судівництва⁴⁹.

Питання забезпечення належного фінансування судової влади, відновлення судів, які зазнали пошкоджень внаслідок військової агресії, є пріоритетними в роботі Вищої ради правосуддя. Після законодавчого врегулювання питання оптимізації системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів буде визначено потребу судів у належних приміщеннях.

3.3. Охорона судів. Забезпечення безпеки здійснення правосуддя

Згідно з § 38 Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів, необхідно вжити всіх необхідних заходів для гарантування безпеки суддів. До цих заходів належить захист судів і суддів, які можуть стати чи вже стали жертвами погроз або актів насильства⁵⁰.

Для гарантії безпеки суддів мають бути вжиті всі належні заходи, зокрема у приміщенні суду має бути присутня охорона, або правоохоронні органи мають охороняти суддів, яким можуть серйозно погрожувати або вже погрожують⁵¹.

Безпечне та неупереджене правосуддя є чинником належного функціонування правової держави.

Держава зобов'язана забезпечити особисту безпеку суддів і членів їхніх сімей, створити належні умови для функціонування суду та безпечного перебування в ньому працівників і громадян.

Питання гарантування безпечних умов для здійснення правосуддя, безпеки суддів, працівників апаратів судів, учасників судового процесу, актуальні в мирний час, в умовах війни набувають першочергового значення.

З огляду на досвід України вбачаються серйозні проблеми щодо забезпечення особистої безпеки представників системи правосуддя у воєнний і післявоєнний періоди.

Реалізуючи свої повноваження, визначені законодавством, Служба судової охорони вживає комплекс заходів безпеки, націлених на недопущення втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд (суддів), неповаги до суду чи суддів.

Так, протягом 2022 року Службою взято під охорону 52 місцеві загальні суди, зокрема 48 – у період дії воєнного стану.

На початку 2022 року під охороною ССО перебувало 642 об'єкти системи правосуддя, які розміщувалися в 694 будівлях.

⁴⁹<https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf>

⁵⁰https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

⁵¹https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

У період повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України територіальні підрозділи Служби продовжували вживати заходів з охорони приміщень судів, розташованих поблизу районів (у районах) ведення бойових дій, а також забезпечення недоторканності та цілісності розташованого в таких приміщеннях майна.

Через пошкодження (руйнування) приміщень або захоплення (окупацію) частини території України протягом 2022 року тимчасово призупинено охорону 57 судів, органів та установ системи правосуддя, що розміщувалися в 62 будівлях. Станом на кінець 2022 року Служба забезпечувала охорону 585 об'єктів системи правосуддя, що розміщені в 632 будівлях.

З метою забезпечення безперервності судочинства в період воєнного стану, недоторканності та цілісності судових справ і матеріальних цінностей територіальними підрозділами Служби вжито заходів щодо переміщення (евакуації) архівів та майна окремих судів відповідно до зміни територіальної підсудності судових справ.

У 2022 році співробітниками територіальних підрозділів не допущено пронесення до приміщень судів майже 136 тисяч заборонених речей і предметів, що становлять потенційну небезпеку для суддів та учасників судових процесів, зокрема 10,2 тис. одиниць зброї та 37 тис. ножів.

Забезпечено охорону громадського порядку й безпеку щодо проведення 1,2 тис. судових засідань, які мали суспільний резонанс або під час яких виникали ризики учинення протиправних дій. Зокрема, 308 судових засідань супроводжувалися масовими заходами за участю 11,3 тис. громадян.

Співробітниками Служби припинено 23 протиправні діяння (у залах – 4, у приміщеннях судів – 14, на території суду – 5), підрозділам Національної поліції передано 23 правопорушників.

Водночас протягом 2022 року територіальні підрозділи Служби в дев'яти областях вживали спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки 38 суддів.

Зокрема, стосовно 29 суддів застосовувалися заходи особистої охорони, стосовно 1 судді – заходи охорони житла та майна, стосовно 8 суддів – інші спеціальні заходи.

З метою попередження та недопущення вчинення протиправних діянь стосовно суддів, працівників апаратів судів та учасників судового процесу у 2022 році Службою запроваджено обмін інформацією між Департаментом з питань виконання кримінальних покарань та його міжрегіональними управліннями (слідчими ізоляторами та установами виконання покарань), що уможливило вжиття превентивних заходів.

Для забезпечення взяття під охорону всіх об'єктів системи правосуддя (92) та відновлення охорони судів на деокупованих територіях (57) мінімальна потреба в додатковому фінансуванні за фондом оплати праці становить 217,1 млн грн із нарахуваннями. Гостро постала проблема невиплати додаткової винагороди співробітникам Служби відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168. Станом на 1 січня

2023 року заборгованість щодо виплати цієї додаткової винагороди становить 1115,4 млн гривень⁵².

Для забезпечення діяльності Служби судової охорони за 2022 рік при передбаченому кошторисом фінансуванні 1 460 626,7 тис. грн ДСА України як головним розпорядником бюджетних коштів за бюджетною програмою 0501020 «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» відкрито асигнування на ССО в розмірі 1 404 693,6 тис. грн, з яких загальний фонд становить 1 385 869,7 тис. грн, спеціальний фонд – 18 823,9 тис. гривень.

У 2022 році 3350 працівників Служби судової охорони безпосередньо здійснювали охорону судів та інших об'єктів системи правосуддя, 91 працівник Служби мобілізований та проходить службу у Збройних Силах України, 880 працівників звільнилися⁵³.

3.4. Проблеми відновлення розгляду дисциплінарних скарг щодо суддів

Заохочення та підтримання високих стандартів поведінки суддів є безпосереднім обов'язком судових органів кожної держави.

У статті 5.1 Європейської хартії про статус суддів зазначено, що у випадку невиконання суддею одного зі своїх обов'язків, чітко визначених законом, він може підлягати санкції лише на підставі рішення за пропозицією, рекомендацією або згодою комітету або органу, принаймні половина складу якого – обрані судді. Справа такого судді повинна бути повністю розглянута цим органом, заслухано сторони, а суддя, справа якого розглядається, повинен мати право на представництво⁵⁴.

Звинувачення або скарга на суддю, що надійшли в ході виконання ним своїх судових і професійних обов'язків, повинні бути невідкладно і безсторонньо розглянуті згідно з відповідною процедурою. Суддя має право на відповідь і справедливий розгляд (пункт 17 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 29 листопада та 13 грудня 1985 року)⁵⁵.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини зауважує, що ефективного здійснення дисциплінарних проваджень – це головний чинник рівноваги між суддівською незалежністю та підзвітністю судової влади, який не був дотриманий у 2022 році⁵⁶.

Законом України від 14 липня 2021 року № 1635-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на

⁵²Лист Служби судової охорони (вхідний № 143/0/8-23 від 17 січня 2023 року).

⁵³Лист Державної судової адміністрації України (вхідний № 2375/0/8-23 від 28 квітня 2023 року).

⁵⁴<https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>

⁵⁵https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text

⁵⁶Пропозиції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (вхідний № 247/0/8-23 від 23 січня 2023 року).

посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» внесено зміни, зокрема в частині здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів.

Згідно із частиною п'ятою статті 27 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (в редакції Закону № 1635-IX) у секретаріаті Вищої ради правосуддя діє служба дисциплінарних інспекторів як самостійний структурний підрозділ, який утворюється для реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діє за принципом функціональної незалежності від Вищої ради правосуддя.

Водночас Законом № 1635-IX не визначено порядок розгляду дисциплінарних скарг, які надійшли до моменту формування служби дисциплінарних інспекторів або перебували на розгляді у членів Вищої ради правосуддя, а також справ, розгляд яких розпочато Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя, скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.

З метою недопущення порушення вимог Закону № 1635-IX Вища рада правосуддя 5 серпня 2021 року ухвалила рішення № 1809/0/15-21⁵⁷ про зупинення з 5 серпня 2021 року розподілу між членами Вищої ради правосуддя скарг щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарних скарг), поданих відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», та скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.

Відповідно до Закону № 1635-IX служба дисциплінарних інспекторів не могла бути створена до формування повноважного складу Вищої ради правосуддя. Станом на 1 січня 2023 року у Вищій раді правосуддя залишилися нерозглянутими 7548 дисциплінарних скарг стосовно суддів, з них 6231 – дисциплінарні скарги, що надійшли після набрання чинності Законом № 1635- IX. Тому питання добору дисциплінарних інспекторів та відновлення дисциплінарної функції ВРП постає особливо гостро.

Рішенням Вищої ради правосуддя від 7 лютого 2023 року № 26/0/15-23 внесено зміни до структури секретаріату Вищої ради правосуддя, яким утворено службу дисциплінарних інспекторів як самостійний структурний підрозділ у складі секретаріату Вищої ради правосуддя, та затверджено штатний розпис Вищої ради правосуддя на 2023 рік.

На момент затвердження цієї Доповіді за відсутності законодавчого врегулювання добір у службу дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя не розпочався, служба дисциплінарних інспекторів не сформована і не функціонує, що не сприяє відновленню довіри до судової влади та авторитету ВРП як органу суддівського врядування.

Водночас після формування служби дисциплінарних інспекторів постає проблема забезпечення Вищої ради правосуддя приміщенням для розміщення цієї служби.

⁵⁷Рішення Вищої ради правосуддя від 5 серпня 2021 року № 1809/0/15-21 (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/3848>).

На сьогодні площа приміщень Вищої ради правосуддя для розміщення членів ВРП та працівників секретаріату – 1131 кв. м при необхідній мінімальній площі, яка забезпечувала б дотримання санітарних правил і норм роботи, – 2255,5 кв. метра.

Адміністративна будівля на вулиці Студентській, 12 А, в якій розміщується ВРП, була закріплена за Вищою радою юстиції та прийнята в експлуатацію у 2013 році. У березні 2017 року Вища рада юстиції реорганізована у Вищу раду правосуддя.

При проектуванні будівлі було враховано чинне на той час законодавство, відповідно до норм якого у Вищій раді юстиції на постійній основі працювали 4 члени ВРЮ (Голова, заступник Голови, секретарі двох секцій), Голова ВСУ, Міністр юстиції України та Генеральний прокурор України були членами ВРЮ за посадою. Інші 13 членів ВРЮ брали участь у роботі лише у дні засідань Вищої ради юстиції, для них окремі службові приміщення не передбачались. У зв'язку з конституційними змінами нині 20 членів ВРП діють на постійній основі, Голова Верховного Суду є членом Вищої ради правосуддя за посадою.

Крім того, з огляду на недостатню площу адміністративної будівлі на вулиці Студентській, 12 А, Рахункова палата у звіті, затвердженому рішенням від 26 березня 2019 року № 7-2, звернула увагу Ради на порушення Державних санітарних правил і норм роботи з візуальними дисплейними терміналами. Для забезпечення належних, комфортних і безпечних умов роботи членів Ради та працівників секретаріату для розміщення необхідно додатково 1124,5 кв. м (площа кабінетів). Вища рада правосуддя інформувала Кабінет Міністрів України про ці проблеми, зокрема про потребу розміщення в будівлі більшої площі.

Рішенням від 18 травня 2023 року № 492/0/15-23 Вища рада правосуддя затвердила консультативний висновок щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів та забезпечення роботи Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя», реєстраційний № 9261, внесеного 2 травня 2023 року на розгляд Верховної Ради України (далі – законопроект № 9261).

Законопроект № 9261, з-поміж іншого, встановлює, що тимчасово, до дня утворення служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, повноваження дисциплінарного інспектора здійснює член Дисциплінарної палати (доповідач), визначений автоматизованою системою розподілу справ після отримання відповідної дисциплінарної скарги.

30 травня 2023 року законопроект № 9261 прийнято Верховною Радою України за основу зі скороченням терміну підготовки до другого читання, 9 серпня 2023 року закон прийнято.

Відсутність протягом тривалого часу у 2022 році повноважного складу Вищої ради правосуддя та можливості функціонування її дисциплінарних органів унеможливило забезпечення гарантій незалежності судді щодо

визначеного профільним законодавством особливого порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

3.5. Ключові завдання щодо забезпечення суддівської освіти під час війни

Ефективне навчання кандидатів у судді та суддів усюди в світі є одним із найкоротших шляхів до підвищення їхньої спроможності ухвалювати неупереджені, компетентні та ефективні рішення. Відсутність адекватної підготовки може призвести до неналежного виконання суддями своїх обов'язків та навіть відкрити можливості для впливу на суддів.

В умовах воєнного стану Національна школа суддів України виходить із того, що її ключовими завданнями є якнайшвидша організація суддівської освіти з питань, пов'язаних із міжнародним гуманітарним правом, воєнними злочинами, злочинами проти людяності, злочинами проти національної безпеки і оборони, а також забезпечення варіативності видів навчальних продуктів, гнучкості в їх використанні, удосконалення тренінгових та альтернативних форм і методів навчання суддів, у тому числі дистанційних.

Це потребувало перегляду як плану навчальних заходів НШСУ, так і суттєвої корекції строків та форм суддівської освіти, зокрема переходу на короткотермінові заходи (особливо в перші місяці війни), з визначенням пріоритетною тематики організації правосуддя в умовах воєнного стану, безпеки суддів, їх психологічної підтримки, організації міжсуддівського діалогу.

За даними Інформаційно-аналітичного звіту про діяльність Національної школи суддів України у 2022 році⁵⁸, із січня по грудень 2022 року проведено 235 занять із підготовки та періодичного навчання суддів, 544 заходи для працівників апаратів судів.

Загалом у цей період за рахунок Державного бюджету України та коштів міжнародних організацій проведено 235 занять із підготовки та періодичного навчання суддів, різними формами навчання охоплено 10 158 суддів, що суттєво перевищує показники попередніх років⁵⁹.

Так, у 2022 році проведено підготовку суддів Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, а також 44 спеціалізовані тематичні тренінги та один семінар-практикум, що були обов'язковими для суддів місцевих і апеляційних судів усіх юрисдикцій. Протягом вказаного періоду відбулося 28 загальноукраїнських тематичних семінарів із питань воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів

⁵⁸<http://nsj.gov.ua/files/1673964905%D0%86%D0%90%D0%97%20%D0%9D%D0%A8%D0%A1%D0%A3%20%D0%B7%D0%B0%202022%D1%80%D1%96%D0%BA-1.pdf>

⁵⁹Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Національної школи суддів України у 2022 році. Лист Національної школи суддів України (вхідний № 158/0/8-23 від 17 січня 2023 року).

проти основ національної безпеки України, в яких взяли участь судді місцевих і апеляційних судів з усіх регіонів України.

Основні напрями навчальних заходів у 2022 році – навчальні заходи на теми, пов’язані з наслідками війни: воєнні злочини, злочини проти людяності, відшкодування шкоди, заподіяної РФ, військовими злочинами, питання кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України, механізми реалізації кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

У програмах підготовки суддів усіх категорій велика увага приділялась питанню відповіді на нові виклики, які постали перед Україною, зокрема: організація роботи судів під час воєнного стану, удосконалення та уніфікація судової практики у справах про воєнні та військові злочини, злочини проти людяності, застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення судочинства.

У цих умовах Національна школа суддів України докладала значних зусиль для посилення та поглиблення міжнародної співпраці, подальшого розвитку міжсуддівського діалогу з метою імплементації міжнародних правових стандартів підготовки суддів, а також опанування досвіду європейських країн із питань відповідальності за скоєння міжнародних правопорушень, застосування судами норм міжнародного гуманітарного права. Це дало змогу залучити до викладання відомих фахівців зарубіжних країн: науковців, суддів, юристів Міжнародного кримінального суду, суддів і прокурорів провідних європейських країн та спеціальних трибуналів щодо воєнних злочинів.

НШСУ продовжила підготовку та підвищення рівня кваліфікації працівників Служби судової охорони. При цьому значна частина занять стосувалася питань належної організації роботи судових установ в умовах воєнного стану.

Підготовка працівників апаратів судів і підвищення рівня їхньої кваліфікації здійснюються відповідно до Порядку, стандартизованих програм, календарних планів підготовки та підвищення рівня кваліфікації помічників суддів, працівників апаратів судів, а також календарних планів дистанційної підготовки.

Проведення дистанційних курсів та виконання навчальних програм в онлайн-режимі зумовлено продовженням карантинних обмежень, введенням воєнного стану в країні. Попри все, такий формат дає змогу охопити навчанням велику кількість працівників апаратів судів, а також збільшити чисельність слухачів на кожному навчальному курсі. У 2022 році НШСУ проведено 544 заходи для працівників апаратів судів⁶⁰.

⁶⁰Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Національної школи суддів України у 2022 році. Лист Національної школи суддів України (вхідний № 158/0/8-23 від 17 січня 2023 року).

ІV. ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ

Європейська хартія про статус суддів закріплює за кожним суддею «право на оскарження», якщо він / вона вважає, що існує загроза його / її незалежності або незалежності правового процесу або ця незалежність якимось чином порушується, і в такому випадку він / вона може передати розгляд незалежному органу.

Це означає, що судді не залишаються беззахисними у випадках посягань на їхню незалежність. Право на оскарження є необхідною гарантією, інакше це залишиться лише бажанням встановити засади, спрямовані на захист суддів, якщо вони не будуть послідовно підтримуватися механізмами, які гарантуватимуть їх ефективну реалізацію. Обов'язок отримувати пропозицію або висновок від незалежного органу перед тим, як буде прийнято рішення щодо статусу конкретного судді, не обов'язково поширюватиметься на всі можливі ситуації, в яких здійснюватиметься вплив на його чи її незалежність. Саме тому надзвичайно важливо забезпечити можливість суддів звертатися до цього органу із власної ініціативи.

За 2022 рік до Вищої ради правосуддя надійшло 128 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, про дії, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя.

Зокрема, 114 повідомлень надійшло від суддів місцевих судів, 7 – від суддів апеляційних судів, 3 – від суддів Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду, 1 повідомлення – від Територіального управління Державної судової адміністрації України.

Найбільше повідомлень суддів про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя надійшло в лютому 2022 року (34 повідомлення), найменше – у березні 2022 року (3 повідомлення).

Судді пов'язували втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя переважно із судовими справами, які перебували в їхньому провадженні.

Найпоширеніші підстави звернення з повідомленнями про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя у 2022 році:

позапроцесуальні звернення (телефонні запити, листи, sms-повідомлення, повідомлення в месенджерах, електронною поштою із вказівками щодо вчинення процесуальних дій та ухвалення судового рішення, з образами, погрозами та звинуваченнями) – 23 випадки;

звернення до правоохоронних органів із заявами про вчинення суддями кримінальних правопорушень та порушення кримінальних проваджень щодо суддів – 18 випадків;

заявлення необґрунтованих відводів – 15 випадків;

неправомірна поведінка (безпідставні обвинувачення судді, погрози, вказівка щодо вчинення процесуальних дій та ухвалення певного судового

рішення, погрози щодо подання заяв про вчинення кримінального правопорушення) – 15 випадків;

розміщення в мережі Інтернет, у соціальних мережах публікацій, відео з образами (нецензурними висловлюваннями), безпідставними звинуваченнями стосовно суддів – 12 випадків;

звернення з дисциплінарними скаргами на дії суддів – 10 випадків;

позапроцесуальні звернення (телефоном, sms-повідомлення, електронна пошта, сторінки в соціальних мережах) із некоректними висловлюваннями, необґрунтованими припущеннями, погрозами, у тому числі фізичною розправою, стосовно суддів, членів їхніх родин та працівників апарату суду, погрозами щодо пошкодження приміщення суду – 7 випадків;

проведення слідчих дій (обшук, тимчасовий доступ до речей і документів із можливістю виїмки матеріалів судових справ, які перебувають у провадженні суддів, документів з особової справи судді, електронних інформаційних систем), внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань – 7 випадків.

Кілька повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя надійшло з інших підстав.

4.1. Правова основа розгляду повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя

Відповідно до частин першої, п'ятої статті 129 Конституції України суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади (частини перша – четверта статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення

правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом.

Закон зобов'язує суддю звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання (пункт 9 частини сьомої статті 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Відповідно до пункту 9 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Вища рада правосуддя вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів. Вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя регламентується главою 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Згідно із Законом № 2128-IX Голова Верховного Суду проводив перевірку повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя в період відсутності повноважного складу Ради, а також виконував інші пов'язані із цим повноваження.

Надійшло повідомлень у 2022 році	Розглянуто Вищою радою правосуддя	Розглянуто Головою Верховного Суду
128	47	39
Не встановлено ознак втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за результатами розгляду	32	21
Виявлено ознаки втручання та вжито заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя	15	18

Вищою радою правосуддя у січні – лютому 2022 року розглянуто 47 повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя.

За результатами розгляду повідомлень суддів про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за вказаний період Вищою радою правосуддя ухвалено 22 рішення, з яких:

8 рішень про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (затверджено 22 висновки членів ВРП, розглянуто 32 повідомлення);

14 рішень про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (розглянуто 15 повідомлень).

4.2. Аналіз випадків втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за рішеннями, ухваленими Вищою радою правосуддя

Втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку народних депутатів, депутатів місцевих рад

Статтею 8 Закону України «Про статус народного депутата України» передбачено, що у своїй діяльності народний депутат повинен дотримуватися загальноновизнаних норм моралі, завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян, утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу. Неприпустимим є використання народним депутатом свого депутатського мандата всупереч загальноновизнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави.

Вища рада правосуддя неодноразово в рішеннях зазначала, що в демократичній правовій державі є неприйнятним поширення інформації, що має ознаки інформаційної кампанії, спрямованої на підрив авторитету судової влади, та наголошувала, що органи державної влади, їхні посадові особи повинні утримуватись від інформаційних та політичних кампаній, заяв та дій, що можуть вплинути на незалежність судової влади та підрвати авторитет правосуддя загалом.

Існує чітка межа між свободою вираження поглядів та правомірною критикою, з одного боку, і неповагою та надмірним тиском на судову систему – з іншого. Політики, інші посадовці та ЗМІ, особливо при розгляді справ, можуть використовувати примітивні, популістські або демагогічні аргументи та свідомо дезінформувати громадськість для провокування безвідповідальної критики судової системи і неповаги до презумпції невинуватості. Як результат, може бути створено атмосферу суспільної недовіри до судової влади, а в деяких випадках може порушуватись право на справедливий суд, передбачене статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Коментуючи рішення суддів, представники виконавчої та законодавчої влади мають уникати критики, яка може підрвати незалежність судової влади або довіру суспільства до суду.

Вища рада правосуддя у своїх рішеннях послідовно зазначає про неприпустимість використання народним депутатом України депутатського мандата всупереч загальноновизнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави. Народний депутат не повинен використовувати депутатський мандат в інших цілях, крім тих, які передбачені Конституцією та законами України.

Так, Рада вирішила звернутися до Верховної Ради України стосовно вжиття заходів щодо недопущення надання народними депутатами України оцінок рішень суду в позапроцесуальний спосіб, що може бути розцінено як дії, що підривають авторитет правосуддя, а також звернути увагу депутатів Львівської обласної ради на недопущення надання оцінки рішенням суду в позапроцесуальний спосіб, що може бути розцінено як дії, що підривають авторитет правосуддя (рішення Вищої ради правосуддя від 13 січня 2022 року № 35/0/15-22).

Рада також зверталася до Макарівської селищної ради стосовно вжиття заходів щодо недопущення депутатом дій, які можуть бути розцінені як вплив на суд і втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, що негативно позначається на авторитеті правосуддя та посягає на незалежність судової влади (рішення Вищої ради правосуддя від 13 січня 2022 року № 36/0/15-22).

Водночас, підтримуючи послідовність своєї практики, Рада вказувала, що дії народних депутатів України в межах, встановлених законодавством, не є втручанням у діяльність суддів. Так, Вищою радою правосуддя ухвалено рішення від 13 січня 2022 року № 37/0/15-22 про затвердження висновку члена ВРП про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Шевченківського районного суду міста Києва.

Втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку адвокатів

Відносини між судьями та адвокатами мають ґрунтуватися на розумінні обов'язків один одного, взаємоповазі один до одного та незалежності один від одного.

Представляючи інтереси клієнта або виконуючи функцію захисника в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог Правил (стаття 42 «Дотримання адвокатом принципу законності у відносинах з судом та іншими учасниками судового провадження» Правил).

Під час здійснення професійної діяльності в суді адвокат повинен бути добропорядним, поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії (стаття 44 «Дотримання принципів чесності та добропорядної репутації під час здійснення професійної діяльності в суді» Правил).

Радою встановлювалися обставини, що можуть свідчити про намагання адвоката створити штучні підстави для затягування строків розгляду кримінального провадження, а також зміни складу суду. Вища рада правосуддя дійшла висновку про наявність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, рішенням від 15 лютого 2022 року № 127/0/15-22 звернулася до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури міста Києва щодо перевірки відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку в діях адвоката.

У деяких випадках ухвалено рішення про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, в яких

встановлено, що судді вважають втручанням у їхню діяльність, зокрема: заявлення адвокатами відводів суддям, безпідставний виклик працівників поліції та надання їм недостовірних пояснень щодо факту позапроцесуального спілкування судді з обвинуваченим з метою схилення його до надання неправомірної вигоди; висловлювання адвокатів у соціальних мережах, що принижують честь та ділову репутацію суддів.

Вища рада правосуддя дотримується правової позиції, згідно з якою право подавати заяву про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя і об'єктивності та неупередженості розгляду справи, тому звернення особи із заявою про відвід не може розцінюватися як втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя чи намір схилити суддю до ухвалення певного судового рішення або вчинення певних дій (рішення Вищої ради правосуддя від 3 лютого 2022 року № 85/0/15-22).

Стосовно зазначення суддею у повідомленні про безпідставний виклик адвокатом працівників поліції та надання їм недостовірних пояснень щодо факту позапроцесуального спілкування судді з обвинуваченим з метою схилення його до надання неправомірної вигоди Вища рада правосуддя вказала, що реалізація особами передбачених законом прав, за відсутності ознак зловживання ними, не може бути розцінена як втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Чинним законодавством не передбачено жодних обмежень щодо права будь-якої особи на звернення до правоохоронного органу з приводу наявності факту можливого кримінального правопорушення. Надання адвокатом пояснень працівникам поліції – процесуальна дія, оперативний захід, реалізований після їх прибуття за викликом на місце події (рішення Вищої ради правосуддя від 3 лютого 2022 року № 85/0/15-22).

Щодо висловлювань адвокатів у соціальних мережах, які, на думку суддів, принижують честь та ділову репутацію суддів, Вища рада правосуддя дійшла висновку, що адвокати при використанні соціальних мереж, інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет повинні дотримуватись високих стандартів чесності та пам'ятати про наслідки їх недотримання для їх професійної репутації та авторитету адвокатури в цілому (рішення Вищої ради правосуддя від 11 січня 2022 року № 20/0/15-22).

При встановленні контактів та спілкуванні у соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах комунікації в мережі Інтернет адвокат повинен проявляти властиву професії стриманість, обережність та коректність, не допускати публічного надання коментарів під час здійснення адвокатської діяльності, а так само особистих суджень щодо позиції іншого адвоката / представника у справі, в якій вони не беруть участі.

Висловлюванням адвоката в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет не мають бути притаманні правовий нігілізм, будь-який вид агресії, ворожнечі і нетерпимості. Адвокат зобов'язаний вести себе шанобливо і не допускати образливої поведінки.

Будь-які заяви, коментарі адвоката в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет, в тому числі під час обговорення і роз'яснення правових норм, особливостей судочинства, дій його учасників, повинні бути відповідальними, достовірними і не вводити в оману.

Втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку правоохоронних органів

Відповідно до статті 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Дії окремих представників правоохоронних органів можуть бути розцінені як спроба втручання у правосуддя, тиск на суд і суддів, намагання протиправно використовувати суди для відстоювання інтересів певних груп чи осіб у позапроцесуальний спосіб. Ці дії є проявом неповаги до суддів, бажанням їх дискредитувати, намаганням вчинити непроцесуальний тиск на суд та суддів, що є прямим порушенням вимог закону щодо незалежності суддів. Такі дії завдають шкоди не тільки авторитету судової влади в суспільстві, а й міжнародному іміджу України.

За результатами розгляду повідомлення судді Вища рада правосуддя дійшла висновку про наявність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя та рішенням від 22 лютого 2022 року № 154/0/15-22 звернулася до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі повідомлення судді.

У деяких випадках дії правоохоронних органів, про які судді повідомляли Раду, не визнавались втручанням у діяльність суддів.

Так, Вища рада правосуддя ухвалила рішення про затвердження висновку члена Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Вінницького міського суду Вінницької області, який вважав втручанням у його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя отримання органами поліції доступу до матеріалів судової справи, розгляд якої не завершено.

Порядок надання тимчасового доступу до речей і документів врегульовано главою 15 КПК України.

Вища рада правосуддя дійшла висновку, що дії посадової особи, пов'язані з доступом до матеріалів судової справи, розгляд якої не завершено, вчинені у встановленому КПК України порядку, на підставі ухвали слідчого судді та з належним документальним оформленням, тому не спрямовані на втручання в діяльність судді Вінницького міського суду Вінницької області. Законність і обґрунтованість відповідної ухвали слідчого судді про надання тимчасового доступу до кримінального провадження може бути перевірена лише в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України, добросовісність дій слідчого судді – в межах дисциплінарної процедури (рішення Вищої ради правосуддя від 15 лютого 2022 року № 130/0/15-22).

Вищою радою правосуддя також ухвалено рішення про затвердження висновку члена Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленням судді Октябрського районного суду міста Полтави.

У цьому випадку було зазначено, що, формулюючи рекомендації щодо взаємовідносин між суддями та прокурорами, КРЄС у пункті 41 Висновку № 12 щодо етики та деонтології суддів і прокурорів зазначила, що їм рекомендується утримуватись від публічних коментарів та заяв для ЗМІ, щоб не створювати враження прямого чи опосередкованого тиску на суд з метою ухвалення ним певного рішення та не перешкоджати справедливому здійсненню правосуддя (рішення Вищої ради правосуддя від 3 лютого 2022 року № 85/0/15-22).

Втручання в діяльність суддів з боку громадян та їх об'єднань, засобів масової інформації

Судді повідомляли Вищу раду правосуддя про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя в таких випадках.

Блокування роботи суду

Право на свободу мирних зібрань належить до переліку фундаментальних прав людини. Право на свободу мирних зібрань є одним із прав, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Вказаний документ ознаменував собою початок створення європейського механізму захисту прав і свобод людини.

Частиною першою статті 11 Конвенції «Свобода зібрань та об'єднань» передбачено, що кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

Відповідно до статті 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання

заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Реалізація такого права людини, як свобода мирних зібрань, гарантується законодавством, а суб'єктами безпосереднього реагування на вчинення громадянами протиправних дій є правоохоронні органи.

Про необхідність дотримання балансу між правом на свободу мирних зібрань і допустимістю втручання в таку свободу та її обмеження в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 року у пунктах 55, 95, 178, зокрема, зазначено, що ігнорування таких деталей, як підстави заборони мирних зібрань, попередження влади про мирне зібрання, час, за який має бути здійснено таке попередження, може призвести до неоднозначного застосування норм законодавства.

Так, рішенням від 13 січня 2022 року № 35/0/15-22 Вища рада правосуддя звернулась до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за повідомленням голови Приморського районного суду міста Одеси.

Пошкодження приміщення та майна суду

Згідно з Положенням про Службу судової охорони відповідно до покладених на неї завдань Служба, зокрема, здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього; здійснює спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду, співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів.

Вища рада правосуддя вирішила звернутися до Служби судової охорони щодо невідкладного вжиття передбачених законом заходів із посилення забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщення Любомльського районного суду Волинської області, а також до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 194 Кримінального кодексу України, за фактом події в Любомльському районному суді Волинської області 15 січня 2022 року (рішення Вищої ради правосуддя від 10 лютого 2022 року № 103/0/15-22).

В іншому випадку суддя повідомила про пошкодження майна суду, однак Радою не встановлено ознак втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя (рішенням Вищої ради правосуддя від 25 січня 2022 року № 75/0/15-22 затверджено висновок члена Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя).

Збирання інформації стосовно судді

Згідно зі статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Частинами першою, другою статті 32 Конституції України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Відповідно до частин першої, другої статті 11 Закону України «Про інформацію» інформація про фізичну особу (персональні дані) – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Частиною першою статті 182 Кримінального кодексу України (порушення недоторканності приватного життя) передбачена кримінальна відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу.

У 2022 році Вища рада правосуддя, розглянувши повідомлення, яке стосувалось вказаних обставин, ухвалила рішення про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (рішення від 25 січня 2022 року № 74/0/15-22).

Неналежна поведінка в судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі

За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні з розгляду справи оголошується перерва.

Згідно зі статтею 145 ЦПК України, статтею 146 КАС України, статтею 133 ГПК України, статтею 330 КПК України за порушення порядку в судовому засіданні або невиконання розпоряджень головуючого до учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні, застосовується

попередження, а в разі повторного вчинення зазначених дій – видалення із залу судового засідання.

Відповідно до статті 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, тягнуть за собою адміністративну відповідальність.

Зі змісту статті 258 КУпАП убачається, що у разі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого частинами першою, другою, третьою і п'ятою статті 185-3 цього Кодексу, протокол про адміністративне правопорушення не складається, якщо особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається. У такому разі уповноваженими органами (посадовими особами) на місці вчинення правопорушення виноситься постанову у справі про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 283 цього Кодексу.

Згідно зі статтями 221, 221-1 КУпАП справи про вказані адміністративні правопорушення розглядають районні, районні у місті, міські, міськрайонні, місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні суди та Верховний Суд. Справа розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення.

Відповідно до статті 376 Кримінального кодексу України втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення передбачає настання кримінальної відповідальності.

Отже, закон покладає на головуючого у судовому засіданні обов'язок щодо забезпечення дотримання вимог процесуального законодавства і підтримання авторитету судової влади шляхом застосування до порушників штрафних санкцій, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Суддя, встановивши прояв неповаги до суду з боку учасника судового процесу, має вирішити питання про притягнення його до встановленої законом відповідальності.

У кожному випадку, коли буде встановлено, що особа вчинила умисні дії, які свідчать про зневагу до суду, необхідно, в першу чергу, суду реагувати на це, зокрема вирішувати питання про притягнення винних до відповідальності згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Учасники судового процесу мають усвідомлювати, що неправомірне втручання у процес здійснення правосуддя, прояв зневаги до суду або встановлених у суді правил є неприпустимими.

Важливим у подібних ситуаціях є реальне застосування належних кримінальних або адміністративних санкцій до осіб, які вчиняють зазначені протиправні дії. При цьому слід враховувати, що здійснення кваліфікації відповідних правопорушень та визначення відповідальності за них згідно з

положеннями Кримінального процесуального кодексу України і Кодексу України про адміністративні правопорушення віднесені до компетенції органів досудового розслідування і суду.

Неправомірні дії учасників судової справи та вільних слухачів у приміщенні суду створюють у пересічних осіб уявлення щодо можливості вплинути на суд і судові рішення у позапроцесуальний спосіб та безкарності подібних дій. Така ситуація в цілому негативно позначається на авторитеті правосуддя та підриває незалежність судової влади.

Рішенням від 22 лютого 2022 року № 153/0/15-22 Рада звернулась до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за частиною першою статті 376 Кримінального кодексу України за фактами, викладеними в повідомленні судді.

Підроблення судових рішень та інших офіційних документів

За повідомленнями суддів, що стосувалися підроблення рішень суду, і за результатами їх розгляду Рада вживала заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Необхідно наголосити, що випадки підроблення судових рішень (інших офіційних документів суду), безумовно, завдають шкоди авторитету правосуддя та підривають суспільну довіру до судової влади. Належну оцінку відповідним діям мають надавати правоохоронні органи.

Рішеннями від 13 січня 2022 року № 38/0/15-22 та від 15 лютого 2022 року № 128/0/15-22 Рада звернулась до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених відповідно суддями Автозаводського районного суду міста Кременчука Полтавської області та Соснівського районного суду міста Черкас.

Звернення до суду та намагання вплинути на суд у позапроцесуальний спосіб з образами та погрозами

Висловлення погроз на адресу судді не узгоджується з положенням частини шостої статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо обов'язку фізичних осіб поважати незалежність судді та не посягати на неї.

Окремо слід виділити випадки здійснення телефонних дзвінків на мобільні телефони суддів та надсилання на електронну адресу судів повідомлень із вказівками щодо розгляду конкретних судових справ, з образами та погрозами щодо суддів.

Вчинення таких дій має ознаки втручання в діяльність суддів під час здійснення правосуддя.

Згідно зі статтею 377 Кримінального кодексу України погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді чи

присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, формує склад окремого злочину, який передбачає кримінальну відповідальність у вигляді виправних робіт, арешту, обмеження або позбавлення волі.

Сам факт надсилання подібних повідомлень, а також здійснення телефонних дзвінків із вказівками стосовно здійснення правосуддя та з погрозами може викликати у суддів обґрунтоване занепокоєння щодо власної безпеки та безпеки їхніх сімей, що є психологічним тиском на суд.

Вища рада правосуддя ухвалювала рішення про звернення до Служби судової охорони щодо невідкладного вжиття передбачених законом заходів із забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщення Ірпінського міського суду Київської області, до Офісу Генерального прокурора щодо перевірки у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України, обставин, зазначених у повідомленні судді Ірпінського міського суду Київської області (рішення Вищої ради правосуддя від 18 січня 2022 року № 49/0/15-22).

Кожен факт висловлення погрози судді має бути ретельно перевірений правоохоронними органами в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Рішенням від 10 лютого 2022 року № 104/0/15-22 Вища рада правосуддя звернулась до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 377 Кримінального кодексу України, за фактами, викладеними в повідомленні судді Звенигородського районного суду Черкаської області.

Водночас у низці випадків Вищою радою правосуддя ухвалено рішення про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (рішення Вищої ради правосуддя від 25 січня 2022 року № 75/0/15-22).

Розміщення в мережі Інтернет відеосюжетів, публікацій, що містять неправдиву інформацію щодо суддів, погрози

Судді, які ухвалюють рішення іменем України та є публічними особами, при виконанні своїх обов'язків повинні враховувати інтерес до них з боку суспільства та право інших осіб висловлювати свої оціночні судження стосовно здійснення правосуддя, а також розрізняти спроби втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя та вираження іншими особами своїх думок, припущень, критики на адресу суддів.

Про це саме йдеться у пункті 63 Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів⁶¹.

Межа допустимої критики щодо судді як публічної особи визначається з урахуванням конкретних обставин і може бути ширшою, ніж щодо приватної особи, тому суддя має бути готовим виявляти більшу толерантність до висловлювань громадян чи засобів масової інформації.

Вища рада правосуддя 3 та 17 лютого 2022 року ухвалила рішення № 84/0/15-22 та № 143/0/15-22 відповідно про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів Київського апеляційного суду та Солом'янського районного суду міста Києва. При цьому Вища рада правосуддя зауважила, що зазначені відеозвернення безпосередньо містять прямі погрози та заклики до застосування насильства щодо суддів.

Вища рада правосуддя рішенням від 15 лютого 2022 року № 129/0/15-22 звернулась до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному 5 січня 2022 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 376 Кримінального кодексу України, за фактами, викладеними у повідомленні судді Північного апеляційного господарського суду.

В інших випадках Вищою радою правосуддя ухвалено рішення про затвердження висновків членів Ради про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, відповідно до яких судді вважають втручанням у їхню діяльність, зокрема, розміщення фізичними особами, представниками засобів масової інформації в мережі Інтернет, соціальних мережах публікацій, дописів щодо суддів, оскільки зміст дописів у соціальних мережах та відеозаписів є припущенням авторів та відображенням їхньої точки зору, суб'єктивні думки авторів мають характер оціночних суджень і не містять ознак переслідування мети втрутитись у здійснення суддею правосуддя.

4.3. Аналіз випадків втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за рішеннями, ухваленими Головою Верховного Суду

Головою Верховного Суду розглянуто 39 повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та ухвалено 38 рішень: 21 рішення про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; 17 рішень про вжиття заходів

⁶¹https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text

щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (розглянуто 18 повідомлень).

Упродовж періоду тимчасового виконання повноважень щодо перевірки повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність на розгляд Голови Верховного Суду надходили повідомлення з різних питань, переважно подібні до тих, що розглядала ВРП протягом останніх років. Водночас воєнні дії спричинили надходження повідомлень про тиск на суддів з боку окупантів.

Втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку російських загарбників (окупантів)

Суддя Кам'янсько-Дніпровського районного суду Запорізької області повідомив, що у період із 24 лютого по 7 квітня 2022 року він перебував на тимчасово окупованій території (місто Кам'янка-Дніпровська Василівського району Запорізької області). 6 квітня 2022 року на особистий телефон судді надійшов дзвінок від невідомої особи, яка представилася як Артур Миколайович, народний прокурор, і запропонувала зустрітися з метою співпраці з окупаційною владою. 7 квітня 2022 року суддя, його дружина та донька змогли терміново самотійно виїхати із зони окупації на підконтрольну Україні територію.

8 квітня 2022 року до помешкання матері дружини судді, що знаходиться на підконтрольній Україні території (село Велика Знам'янка Василівського району Запорізької області), приїхали три невідомі особи: один чоловік у цивільному одязі, який представився новим народним прокурором, та два озброєних військових у балаклавах, які розпитували про місцезнаходження судді.

10 квітня 2022 року до помешкання матері дружини судді повторно приїхали два невідомих озброєних військових, які розпитували про місцезнаходження судді, а також про ключі від будівлі Кам'янсько-Дніпровського районного суду Запорізької області. Одна із цих осіб, що представилася як Алтай, з мобільного телефону тещі судді зателефонувала на телефон дружини судді. На дзвінок відповіла донька судді. Ця особа почала розпитувати, де знаходиться суддя, де ключі від суду, де мешкають інші працівники суду. Оскільки дитина нічого пояснити не змогла, а батька поруч не було, вказана особа попередила, що вони будуть ще дзвонити на телефон дружини судді і суддя повинен відповісти на дзвінок.

Того самого дня, 10 квітня 2022 року, на мобільний телефон дружини судді надійшов дзвінок від невідомої особи, яка представилась як Алтай і пропонувала співпрацювати з окупаційною владою. Під час розмови, яка тривала близько 20 хвилин, зазначена особа сказала, що суддя повинен повернутися до міста Кам'янки-Дніпровської та продовжувати здійснення правосуддя, оскільки всі інші служби вже співпрацюють із ними. Якщо суддя не повернеться, то перший час повинен координувати та консультувати суддю, який буде ними призначений.

Як вбачається з повідомлення, всупереч погрозам суддя не порушив присягу судді, відмовившись надавати згоду на добровільне зайняття посади в незаконних судових органах, створених на тимчасово окупованій території.

Голова Верховного Суду рішенням від 13 травня 2022 року № 170/0/149-22 звернувся до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею Кам'янсько-Дніпровського районного суду Запорізької області, з дотриманням приписів статті 19 Конституції України та статті 214 Кримінального процесуального кодексу України.

Суддя Ірпінського міського суду Київської області у своєму повідомленні зазначила, що в період із 6 березня по 2 квітня 2022 року під час воєнного стану невідомі особи проникли до її робочого кабінету у приміщенні Ірпінського міського суду Київської області, звідки викрали системний блок до комп'ютера, на якому зберігалися робоча інформація та ключ електронного цифрового підпису судді. Про вказану подію суддю повідомив 3 квітня 2022 року співробітник Служби судової охорони засобами телефонного зв'язку. Того самого дня з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 376 КК України, суддя звернулася до Бучанської окружної прокуратури, службовою особою якої 3 квітня 2022 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 376 КК України.

Голова Верховного Суду рішенням від 1 липня 2022 року № 237/0/149-22 звернувся до Офісу Генерального прокурора щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочину у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі повідомлення судді Ірпінського міського суду Київської області.

Згідно з повідомленням голови Голопристанського районного суду Херсонської області загарбники винесли з будівлі суду оргтехніку, телевізори, документи, можливо судові справи, інше майно, а також розстрожили меблі, пошкодили двері та вікна. Силами працівників суду, які залишилися на тимчасово не підконтрольній Україні території, вжито заходів щодо унеможливлення проникнення до будівлі суду сторонніх осіб після того, як її залишили російські військові. Обсяг збитків та кількість втрачених проваджень (справ) буде встановлено під час відновлення роботи суду після звільнення території Скадовського району Херсонської області від російських загарбників.

Оскільки під час перевірки повідомлення голови Голопристанського районного суду Херсонської області про втручання в діяльність під час здійснення правосуддя встановлено, що викладені в ньому обставини свідчать про наявність реальних підстав побоюватися за безпеку суддів, членів їхніх сімей та працівників апарату суду, наявність ризику знищення та пошкодження матеріально-технічних засобів суду, матеріалів судових проваджень, Голова

Верховного Суду рішенням від 14 липня 2022 року № 292/0/149-22 звернувся до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених головою Голопристанського районного суду Херсонської області, із дотриманням приписів статті 19 Конституції України та статті 214 Кримінального процесуального кодексу України.

У повідомленні судді Великобурлуцького районного суду Харківської області вказано, що на тимчасово окупованій військами російської федерації території смт Великий Бурлук Харківської області розташований його житловий будинок, у якому він не проживає із 24 лютого 2022 року. Дружина певний час перебувала в будинку.

22 березня 2022 року до будинку приїхали представники окупаційних військ у військовій формі, які намагалися з'ясувати у дружини судді місце його перебування. Не отримавши відповіді, вказані особи залишили домоволодіння. Через деякий час вони знову повернулися та почали вимагати у дружини судді ключі від приміщення Великобурлуцького районного суду Харківської області, зазначивши, що місцеві жителі «здали його родину з потрохами», а також що їм відомо, що дружина судді народилася в Київській області.

14 квітня 2022 року близько 12:00 до будинку судді вчергове під'їхали два легкових автомобілі з позначками «Z», звідки вийшли 10 представників окупаційних військ рф у військовій формі з автоматами і почали з'ясовувати у дружини місце перебування судді. Не отримавши відповіді, три особи провели обшук домоволодіння, при цьому дружину до будинку не впустили. У результаті обшуку була вилучена мисливська рушниця, власником якої є суддя. Після цих подій його дружина вимушена була покинути будинок, передавши ключі сусідам. За фактом вилучення мисливської зброї суддя подав письмову заяву про вчинення кримінального правопорушення. 26 серпня 2022 року органом досудового розслідування до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відповідні відомості за частиною першою статті 438 Кримінального кодексу України.

Суддя вказав, що вже коли він перебував на підконтрольній Україні території, сусіди телефоном повідомили про приїзд представників окупаційних військ рф, обшук у будинку та господарських спорудах, вивезення з будинку майна, що належало судді та його дружині. Пізніше представники окупаційних військ у військовій формі забрали ключі від будинку судді, пояснивши, що вони будуть там проживати.

Оскільки обставини, про які повідомлено суддею, можуть свідчити про порушення гарантій суддівської незалежності, зокрема про втручання у здійснення правосуддя та воєнні злочини, Голова Верховного Суду рішенням від 20 жовтня 2022 року № 492/0/149-22 звернувся до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею Великобурлуцького районного суду Харківської області, із дотриманням приписів статті 19 Конституції України та статті 214 Кримінального процесуального кодексу України.

Втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку правоохоронних органів

Голова Верховного Суду рішенням від 14 липня 2022 року № 293/0/149-22 звернувся до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею Подільського районного суду міста Києва. Рішенням від 28 вересня 2022 року № 451/0/149-22 Голова Верховного Суду звернувся до Офісу Генерального прокурора щодо необхідності забезпечення проведення перевірки обставин, повідомлених суддею Господарського суду Івано-Франківської області, з дотриманням приписів статті 19 Конституції України та статті 214 Кримінального процесуального кодексу України.

Втручання в діяльність суддів з боку громадян та їх об'єднань, засобів масової інформації

Головою Верховного Суду розглянуто випадки втручання із вказаної підстави та ухвалено рішення про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у випадках, коли мали місце погрози життю та здоров'ю судді та членів його родини (рішення від 1 липня 2022 року № 241/0/149-22).

Було вжито заходів у випадках підроблення судових рішень та інших офіційних документів (рішення від 28 вересня 2022 року № 452/0/149-22, рішення від 1 липня 2022 року № 240/0/149-22), використання персональних даних суддів та членів їхніх сімей (рішення від 15 серпня 2022 року № 385/0/149-22, рішення від 17 листопада 2022 року № 532/0/149-22).

4.4. Оцінка ситуацій, які, на думку Вищої ради правосуддя, Голови Верховного Суду, не є підставою для вжиття заходів щодо захисту суддівської незалежності

Рада неодноразово вказувала, і така практика залишилась сталою впродовж 2022 року, що підстави для вжиття заходів відсутні у випадках:

1) **позапроцесуальних звернень до суду.** Частиною другою статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом.

Суддя зобов'язаний протистояти спробам непроцесуального впливу на його діяльність щодо здійснення правосуддя, повинен виконувати професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно із фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, незважаючи на будь-які зовнішні

впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику.

Водночас під час розгляду звернень громадян, які надходять до суду в позапроцесуальному порядку, варто брати до уваги, що право на такі звернення передбачено законом, а отже, відсутні підстави розглядати їх як втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя;

2) звернення учасників судових справ до правоохоронних органів щодо вчинення суддею злочинів під час здійснення правосуддя. Відповідно до статей 55, 60, 214 КПК України кожній фізичній та юридичній особі надано право звернутися до правоохоронних органів із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення у разі виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення суддею злочину під час здійснення правосуддя.

Водночас завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину відповідно до статті 383 Кримінального кодексу України тягне за собою настання кримінальної відповідальності. При цьому кваліфікація таких неправомірних дій належить до компетенції правоохоронних органів.

Таким чином, не можуть розцінюватися як втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя передбачені процесуальним законом форми реалізації сторонами своїх процесуальних прав. Така сама позиція викладена в рішеннях Голови Верховного Суду;

3) подання учасниками судового процесу дисциплінарних скарг на дії судді. Право громадян, юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) передбачене законом з метою інформування Вищої ради правосуддя як органу, відповідального за формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, про відомі їм факти й обставини неналежної поведінки судді.

Звертаючись до Вищої ради правосуддя з дисциплінарною скаргою, особа відповідно до вимог частини другої статті 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на власний розсуд визначає конкретні відомості, які, на її переконання, могли б свідчити про наявність у поведінці судді ознак дисциплінарного проступку, який відповідно до частини першої статті 106 цього Закону може бути підставою для дисциплінарної відповідальності судді, та вказує фактичні дані (свідчення, докази), що, на її думку, підтверджують зазначені у дисциплінарній скарзі відомості.

Саме по собі звернення із дисциплінарною скаргою на дії судді не є ознакою впливу на суд чи втручання в його діяльність, крім випадку, коли таку скаргу подано з метою тиску на суддю, зокрема з метою перешкодити виконанню ним професійних обов'язків або схилити до ухвалення відповідного рішення на користь особи.

Чинним законодавством не передбачено жодних обмежень щодо права будь-якої особи на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді, в тому числі і щодо звернення осіб із дисциплінарною скаргою до Вищої

ради правосуддя до закінчення судового розгляду справи;

4) заявлення відводу судді. Інститут відводу (самовідводу) судді від участі в розгляді конкретної справи – це одна з найважливіших гарантій здійснення правосуддя неупередженим та справедливим судом. Він покликаний ліквідувати найменшу підозру в заінтересованості судді в результатах розгляду справи, навіть якщо такої заінтересованості немає, бо тут головним є публічний інтерес.

Суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом. Правові норми, які регулюють порядок та підстави для відводу (самовідводу) судді, закріплені у процесуальних кодексах.

Отже, право на подання заяви про відвід судді є однією з гарантій законності здійснення правосуддя й об'єктивності та неупередженості розгляду справи.

Заявлення відводу судді в судовому засіданні є процесуальним правом учасників справи. Доводи, що наводяться на обґрунтування таких заяв, відповідають правовій позиції особи стосовно питань, пов'язаних із розглядом справи, і не можуть бути підставою для вжиття заходів щодо забезпечення суддівської незалежності. Заявлення судді невмотивованих та надуманих відводів може свідчити про зловживання процесуальними правами, а не про вчинення тиску на суд. Тому суд повинен реагувати на такі випадки самостійно у порядку, визначеному процесуальним законом.

V. ВИСНОВКИ. ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Забезпечення безперебійної роботи судової влади в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим з огляду на завдання та виклики, які постали перед Україною та системою правосуддя.

Законодавчі зміни у сфері правосуддя упродовж 2022 року були здебільшого спрямовані на забезпечення безперервного функціонування суду під час виникнення надзвичайних обставин та воєнного стану, забезпечення безпеки суддів, працівників апаратів судів, учасників судових проваджень, а також швидкого вирішення інших питань щодо забезпечення доступу до правосуддя в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя.

Попри позитивну роль законодавчих змін у врегулюванні низки питань реалізації повноважень Вищої ради правосуддя за відсутності її повноважного складу частина питань залишалася відкритими. Зокрема, не могли бути реалізовані ні Вищою радою правосуддя, ні будь-яким іншим органом повноваження щодо звільнення суддів за загальними обставинами, припинення відставки суддів, а також щодо вирішення окремих питань кримінально-процесуального аспекту.

1. Вища рада правосуддя як конституційний орган є однією з найважливіших інституцій системи правосуддя, яка відповідно до законодавства має діяти в Україні на постійній основі.

З-поміж вимог для набуття Україною статусу країни-члена ЄС – формування за новими принципами Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Із 12 січня 2023 року ВРП відновила роботу в повноважному складі. Рішенням від 1 червня 2023 року Вища рада правосуддя призначила членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Відновлення роботи Вищої ради правосуддя дало змогу продовжити реалізацію завдань, пов'язаних із судовою реформою, яка є необхідним важливим кроком не лише для отримання Україною можливості стати членом Європейського Союзу, а й для розвитку держави Україна та громадянського суспільства загалом.

Основним засадничим принципом роботи Вищої ради правосуддя є забезпечення незалежності судової влади, що є складовою права на справедливий суд, та її підзвітність перед суспільством.

З урахуванням важливості стабільної роботи Вищої ради правосуддя для належного функціонування всієї судової системи потребує **законодавчого врегулювання питання забезпечення принципу її інституційної безперервності**. Конституційний орган державної влади не може стати неповноважним та припинити свою роботу до формування нового складу цього органу, а ротація його окремих членів має відбуватися із забезпеченням повноважності всього органу. При цьому у складі Ради повинно бути забезпечено представлення усіх суб'єктів обрання / призначення, що унеможливить створення ситуації бойкоту таким суб'єктом участі у

формуванні органу відповідно до статті 131 Конституції України та у порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя».

У зв'язку із цим необхідно імплементувати в законодавство України надані у пункті 36 Висновку Консультативної ради європейських суддів № 24 (2021) рекомендації щодо можливості припинення повноважень члена Ради виключно внаслідок законного обрання на його місце нового члена від конкретного суб'єкта обрання / призначення для збереження представництва цього суб'єкта у ВРП (за винятком смерті, виходу на пенсію або звільнення з посади внаслідок дисциплінарного проступку тощо). Крім того, не вирішеним залишається питання рівності статусу членів Ради, у зв'язку із чим актуальним є впровадження викладеної в пункті 37 вказаного Висновку рекомендації, відповідно до якої усі члени Ради повинні мати однаковий статус, що втілюється у правах, обов'язках та гарантіях діяльності.

2. Актуальним є питання наділення Вищої ради правосуддя **правом законодавчої ініціативи**, що збалансує державно-владні повноваження між судовою та виконавчою владою, стане дієвим важелем для реалізації Радою конституційних повноважень, сприятиме ефективній та швидкій реакції Ради як незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування на суспільні процеси. Крім того, дасть змогу миттєво реагувати на виклики, що постають перед правосуддям. Наразі потреба обов'язкового врахування позицій ВРП, викладених у консультативних висновках, обумовлює доцільність доопрацювання розділу «Картка законопроекту» сайту Верховної Ради України, який має містити відповідне посилання на наданий ВРП консультативний висновок до законопроекту – «Консультативний висновок Вищої ради правосуддя».

3. Специфіка здійснення правосуддя в умовах війни посилила дискусії про **здійснення правосуддя дистанційно**, стала приводом для впровадження інноваційного порядку дій у надзвичайних ситуаціях. Війна вимагає нестандартних рішень та ідей, щоб налагодити доступ учасників справ до суду. Українські ресурси для судової влади обмежені і їх ще більше скоротили з початку війни.

Хоча широке використання електронного судочинства в цивільному, адміністративному та господарському судочинстві під час війни мало значний позитивний ефект, його застосування у кримінальному судочинстві без внесення відповідних змін до кримінального процесуального закону є неможливим.

Здійснення електронного судочинства, розширення дистанційного розгляду справ актуалізувалось під час війни, однак не набуло всеохоплюючого характеру через юридичні та технологічні перешкоди. Частково це пояснюється великими фінансовими проблемами, з якими стикається судова система, частково обумовленими відсутністю контролю ДСА України з боку ВРП у період її неповноважності. З метою забезпечення відповідності ДСА України

потребам судової влади назріла необхідність проведення аудиту ДСА України та порушення питання щодо її реорганізації (оптимізації) з посиленням нагляду з боку ВРП. Крім того, Голові ДСА України в межах повноважень необхідно налагодити ефективну комунікацію з метою належного представлення судів у відносинах із Міністерством фінансів України, Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проєкту Закону про Державний бюджет України.

Актуальним залишається питання доступу до публічної інформації та реєстрів, у тому числі до відкритих наборів даних, з урахуванням безпекових заходів, а також завершення розробки Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, включаючи повнофункціональну систему електронного документообігу, сумісну із правоохоронними органами, органами прокуратури, відповідними державними реєстрами.

Крім того, ураховуючи виклики воєнного стану, які постали перед судовою системою, існує потреба в централізованому архівуванні та поступовій цифровізації архівних судових справ, створенні системи їх збереження.

4. Проблему **кадрового дефіциту** в судах у 2022 році не вирішено. Реальну оцінку потреби судової системи в суддях, із урахуванням умов війни та післявоєнної відбудови, невідкладно має бути здійснено ВККСУ у співпраці з ВРП, РСУ, ДСА України, через глибинну оцінку рівня навантаження суддів, проведення аудиту кількості діючих суддів та визначення їх кількісної потреби, а також реорганізацію та консолідацію існуючої мережі судів загальної юрисдикції відповідно до нового адміністративно-територіального устрою для забезпечення кращого доступу до правосуддя, особливо на деокупованих територіях.

Завершення проведення кваліфікаційного оцінювання суддів, конкурсів на зайняття вакантних посад суддів та оголошення добору повинно бути пріоритетним напрямом роботи ВККСУ. Невиконання цих завдань у найкоротші строки може мати вкрай негативний вплив на судову систему та доступ до правосуддя.

5. Під час війни ситуація змінювалась іноді дуже швидко, реагування на неї відбувалось на тлі викликів, що поставали перед судами протягом багатьох років, насамперед **недостатнього фінансування**.

У 2022 році фінансові потреби місцевих та апеляційних судів було задоволено приблизно на 60 відсотків, що є недопустимим та свідчить про невиконання приписів статті 130 Конституції України. Вирішення цього питання наразі вбачається можливим лише шляхом прийняття законодавчого акта, яким буде визначено економічно обґрунтований та соціально справедливий рівень оплати праці працівників судів, органів та установ системи правосуддя. Однак впровадження таких змін неможливе без негайної розробки ДСА України нормативів, зокрема, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів.

Неналежний рівень фінансування **оплати праці працівників апаратів** місцевих та апеляційних судів призводить до втрати професійних спеціалістів, плінності кадрів та ускладнення заповнення вакантних посад, відповідно, неуккомплектованості штату апаратів судів.

6. Внаслідок постійних бомбардувань та обстрілів **109 приміщень 102 судових установ зазнало пошкоджень** різного ступеня аж до повного руйнування та розкрадання майна, з них 96 – суди (13 % від загальної кількості приміщень судів). З-поміж зазначених 12 приміщень судів зруйновані повністю.

У зв'язку з наведеним ДСА України повинна вжити всіх необхідних та можливих заходів, визначених законодавством, з метою забезпечення якнайшвидшого відновлення зруйнованих судів та належних умов їх діяльності, в тому числі таких:

розгляд питання використання інструментів, що забезпечуються функціонуванням Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф проти України;

участь у програмах відновлення України;

включення до Плану відновлення України національного проєкту «Відновлення зруйнованих судів».

7. Конституційний Суд України у своїх рішеннях послідовно вказує, що обмеження суддівської винагороди є посяганням на **гарантії незалежності суддів**. Будь-які ініціативи щодо свавільного встановлення або зміни розміру суддівської винагороди є кроком до обмеження суддівських гарантій та передумовою впливу на судову владу. Має бути припинена практика встановлення в законі про Державний бюджет України на відповідний рік окремого розміру прожиткового мінімуму, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді та є меншим, ніж прожитковий мінімум, визначений для працездатних осіб. Високі вимоги до суддів, а також підвищений рівень відповідальності суддів повинні узгоджуватися з відповідним рівнем соціальних гарантій, звуження яких є неприпустимим.

8. Унормування питань, які дадуть можливість **розблокувати дисциплінарні процедури стосовно суддів**, Рада визначає як пріоритет у діяльності та звертає увагу органів законодавчої та виконавчої влади на необхідність, використовуючи всю повноту влади, ухвалити обґрунтовані рішення та із застосуванням комплексного підходу розв'язати проблеми, які виникли внаслідок тривалого нездійснення дисциплінарних процедур. При цьому має бути врахована необхідність належного організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення здійснення Радою та її органами дисциплінарної функції.

9. Незалежність судової системи, що також передбачає незалежність кожного окремого судді, повинна бути захищена як на законодавчому, так і на практичному рівнях. Будь-які заяви про **випадки неприпустимого втручання в роботу судових органів повинні бути ретельно перевірені.**

За 2022 рік до Вищої ради правосуддя надійшло 128 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, про дії, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя.

Вищою радою правосуддя у січні – лютому 2022 року розглянуто 47 повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. Головою Верховного Суду розглянуто 39 повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя.

Вища рада правосуддя у своїх рішеннях зазначає про:

1) неприпустимість використання народним депутатом депутатського мандата всупереч загально визнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави;

2) необхідність органам місцевого самоврядування утримуватися від інформаційних кампаній на підтримку певної позиції та оцінки судових рішень у будь-якій справі, яка перебуває на розгляді в суді;

3) те, що судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна;

4) необхідність дотримання балансу між правом на свободу мирних зібрань та допустимістю втручання в таку свободу та її обмеження, оскільки мітинги та інші акції біля будівель суду можуть сприйматися суддями як спроби впливу на їхню безсторонність та незалежність під час прийняття рішень, а також розцінюватися як спосіб здійснення тиску на них;

5) обов'язок учасників судового процесу, а також інших осіб, присутніх у залі судового засідання, беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил. За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення.

Позапроцесуальні звернення до суду, заявлення відводів, звернення до правоохоронних органів, подання дисциплінарних скарг, як і в попередні роки, не визнавалися такими, що потребують вжиття заходів щодо захисту суддівської незалежності.

Водночас вказане актуалізує питання розробки та впровадження на законодавчому рівні заходів щодо відповідальності за наклеп на суддю, яка існує у більшості країн – членів ЄС.

10. Комплекс заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, які вживаються Радою, не є вичерпним. Відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 13 квітня 2023 року № 357/0/15-23 та на виконання положень, визначених частиною четвертою статті 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», утворено робочу групу з питань розроблення і впровадження заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

11. З-поміж викликів, що постають перед Вищою радою правосуддя у 2023 році, – необхідність підсилення суддівської підзвітності шляхом: прийняття чітких єдиних правил для розгляду скарг на неправомірну поведінку суддів; поновлення декларування, оптимізації підстав дисциплінарної відповідальності суддів; внесення змін до законодавства для забезпечення створення професійної Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя; забезпечення набору висококваліфікованих доброчесних інспекторів, встановлення адекватної винагороди; ефективного вирішення проблеми накопичення дисциплінарних скарг на неправомірні дії суддів, а також розроблення та затвердження критеріїв пріоритетності розгляду дисциплінарних справ.

ДОДАТКИ

Інформація про приміщення, пошкоджені внаслідок збройної агресії рф, та стан їх відновлення

Станом на 1 січня 2023 року внаслідок повномасштабної збройної російської агресії на території України 109 приміщень 102 судових установ зазнали пошкоджень різного ступеня, аж до повного руйнування та розкрадання майна, з яких **96 є судами** (13 % від загальної кількості приміщень судів), чотири приміщення територіальних управлінь ДСА України в Миколаївській, Харківській, Чернігівській та Херсонській областях, одне приміщення Національної школи суддів України та одне приміщення ТУ ССО в Миколаївській області.

Слід зазначити, що в Жовтневому районному суді міста Маріуполя Донецької області, Іллічівському районному суді міста Маріуполя Донецької області, Оріхівському районному суді Запорізької області, Чугуївському міському суді Харківської області, Житомирському окружному адміністративному суді, Березнегуватському районному суді Миколаївської області, Куп'янському міськрайонному суді Харківської області, Очаківському міськрайонному суді Миколаївської області пошкоджено по 2 приміщення, водночас Господарський суд Донецької області та Господарський суд Луганської області розміщуються в одному приміщенні.

Крім того, пошкоджене одне приміщення у місті Харкові на вулиці Семінарській, 46, в якому після завершення робіт із реставрації планувалося розмістити Жовтневий районний суд міста Харкова та Ленінський районний суд міста Харкова, одне приміщення у місті Миколаєві на вулиці Потьомкінській, 41/4, в якому після завершення робіт з реставрації планувалося розмістити Заводський районний суд міста Миколаєва, та одне приміщення у місті Миколаєві на вулиці Потьомкінській, 49, в якому на сьогодні Центральний районний суд міста Миколаєва не здійснює правосуддя.

З-поміж зазначеної кількості пошкоджених приміщень **повністю зруйнованими є 12 приміщень** судів: Господарського суду Миколаївської області, Донецького апеляційного суду, Волноваського районного суду Донецької області, Краснолиманського міського суду Донецької області, Бородянського районного суду Київської області, Ізюмського міськрайонного суду Харківської області, Харківського апеляційного суду (зруйновано частину будівлі), Луганського апеляційного суду, Лисичанського міського суду Луганської області, Високопільського районного суду Херсонської області, Куп'янського міськрайонного суду Харківської області (зруйновано вхідну групу) та Березнегуватського районного суду Миколаївської області.

За наявними даними, у приміщенні Харківського апеляційного суду (пам'ятка архітектури місцевого значення) горів дах, відсутні двері та вікна; приміщення Господарського суду Миколаївської області зруйноване внаслідок

ракетного удару по будівлі Миколаївської обласної державної адміністрації, де на останніх поверхах розташовувався суд.

Найбільше пошкоджено / зруйновано приміщень судових установ у Харківській (20 приміщень), Донецькій (15 приміщень), Херсонській (14 приміщень) та Миколаївській (18 приміщень) областях.

97 приміщень судових установ пошкоджено частково: вибиті вікна, в деяких відсутнє електро-, тепло-, водопостачання, пошкоджено стелю, внутрішні двері, зазнали руйнування внутрішні перегородки між кабінетами, пошкоджено зали судових засідань тощо.

У деяких будівлях місцевих судів на початку бойових дій були вибиті або пошкоджені вікна, а вже згодом будівлі зазнали додаткових пошкоджень.

Розкрадання майна зафіксовано у 21 судовому приміщенні (Донецька область – 5 приміщень, Київська область – 1 приміщення, Харківська область – 6 приміщень, Херсонська область – 9 приміщень).

За попередніми розрахунками, для відновлення роботи судів у зазначених приміщеннях із проведенням комплексних ремонтних робіт, придбанням необхідного обладнання та меблів необхідно орієнтовно понад 1,8 млрд гривень.

Безумовно, детальну інформацію щодо пошкоджень буде з'ясовано після проведення ґрунтовного обстеження всіх пошкоджених будівель та виготовлення відповідної проєктно-кошторисної документації.

Інформацію про пошкодження приміщень судових установ наведено нижче.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

Вінницький районний суд Вінницької області – 14.07.2022 вибуховою хвилею пошкоджені шиферні листи покрівлі, стельові панелі, віконний блок, відкоси.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

Марганецький міський суд – вибуховою хвилею вибито 25 вікон (всі вікна першого поверху, частина вікон другого поверху). Крім того, 19 грудня 2022 року в результаті ракетного обстрілу вибуховою хвилею частково пошкоджені 3 вікна з тильної сторони будівлі суду.

Нікопольський міськрайонний суд Дніпропетровської області – внаслідок потрапляння снаряда 22.08.2022 пошкоджено фасад будівлі суду, 5 дверей, стелю та стіни кабінету судді, вибито скло у 27 вікнах.

Самарський районний суд міста Дніпропетровська – внаслідок обстрілів 10.10.2022, 18.10.2022 вибуховою хвилею вибито вікна, пошкоджено фасад будівлі. Під час ракетного обстрілу 18.10.2022 вибуховою хвилею повторно пошкоджено приміщення Самарського районного суду міста Дніпропетровська – вибито 25 вікон, двері в кабінетах, частково обсіпалась штукатурка зі стель.

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Приміщення розміщуються на тимчасово окупованих територіях.

Донецький апеляційний суд – будівля повністю зруйнована. Однак місто Маріуполь перебуває в тимчасовій окупації рф, тому оцінити втрати немає можливості.

Волноваський районний суд Донецької області – зруйновано повністю (2 прямих влучення у приміщення).

Жовтневий районний суд міста Маріуполя Донецької області – місто Маріуполь перебуває в тимчасовій окупації РФ, тому ступінь пошкодження та вартість відновлення встановити неможливо.

Краснолиманський міський суд Донецької області – зруйновано.

Орджонікідзевський районний суд міста Маріуполя Донецької області – внаслідок влучення снарядів виникла пожежа. Однак місто Маріуполь перебуває в тимчасовій окупації РФ, тому ступінь пошкодження та вартість відновлення встановити неможливо.

Приморський районний суд міста Маріуполя Донецької області – в суді немає вікон, внаслідок влучення снаряда пошкоджена покрівля. Однак місто Маріуполь перебуває в тимчасовій окупації РФ, тому ступінь пошкодження та вартість відновлення встановити не можна.

Артемівський міськрайонний суд Донецької області – 09.09.2022 внаслідок обстрілів пошкоджено дах будівлі, стіни, входні двері, вибито вікна.

Мар'їнський районний суд Донецької області – вибуховою хвилею пошкоджено 3 вікна.

Костянтинівський міськрайонний суд Донецької області – вибуховою хвилею пошкоджено 4 вікна.

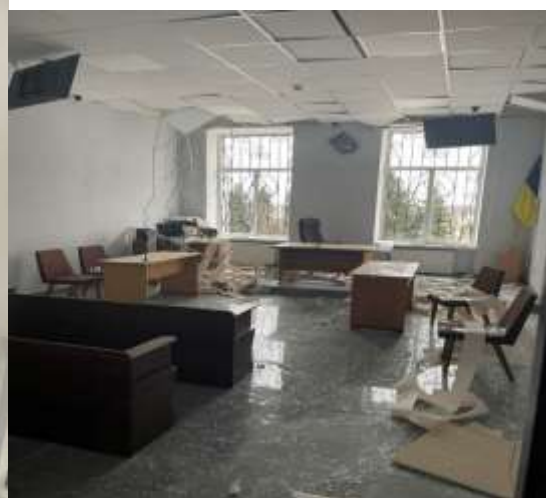
Ступінь пошкодження приміщень **Володарського районного суду Донецької області, Вугледарського міського суду Донецької області, Першотравневого районного суду Донецької області, Іллічівського районного суду міста Маріуполя Донецької області** невідомий у зв'язку з проведенням бойових дій за місцем розташування цих судів. Світлин також немає.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

Житомирський окружний адміністративний суд – пошкоджено два приміщення суду: вибуховою хвилею вибито вхідні двері, склопакети та пошкоджено віконні рами, пошкоджено стелю в коридорі, кабінетах, приймальній голови суду, кабінеті голови суду, бухгалтерії, кабінеті керівника апарату суду, залі судових засідань, РСО, пошкоджені міжкімнатні двері та двері в залах судових засідань.

Малинський районний суд Житомирської області – вибуховою хвилею після авіаудару вибито вікна, двері вхідної групи та міжкімнатні двері, пошкоджено покрівлю (уламкові пробоїни в металопрфілі).

Коростенський міськрайонний суд Житомирської області – вибуховою хвилею після авіаудару вибито вікна актового залу, керамічна плитка в холі 2-го поверху відійшла від основи.

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ

Запорізький апеляційний суд – 10.10.2022 вибуховою хвилею пошкоджено скло фасадної частини будівлі

Приміщення розміщуються на тимчасово окупованих територіях.

Гуляйпільський районний суд – внаслідок обстрілів вибито 4 вікна та суттєво пошкоджено вхідні двері.

Пологівський районний суд – внаслідок обстрілів вибито 17 вікон, 3 вітражні вікна, одні двері, повністю розмерзлась автономна система електричного опалення після виведення з ладу під час обстрілів трансформаторної підстанції, від якої будівля суду забезпечувалась електроживленням (електроенергія в суді відсутня майже 2 місяці); як наслідок, у будівлі суду пошкоджено комп'ютери, систему ВКЗ, меблі.

Розівський районний суд – внаслідок обстрілів вибито 13 вікон, пошкоджено комп'ютери та меблі. У зв'язку з тимчасовою окупацією рф надати світлина немає можливості.

Василівський районний суд – вибуховою хвилею вибито два вікна. У зв'язку з тимчасовою окупацією рф надати світлина немає можливості.

Енергодарський міський суд Запорізької області – в будівлі знаходяться так звана «народна міліція» та російські військові. Відомості щодо стану майна отримати неможливо, оскільки місто тимчасово окуповане.

Оріхівський районний суд Запорізької області – вибуховою хвилею вибито вікна. 11.10.2022 та 12.10.2022 під час обстрілів зруйновано дах, вибито вікна, пошкоджено стіни, є внутрішні порушення.

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Бородянський районний суд Київської області – повністю зруйновано.

Макарівський районний суд Київської області – вибито вікна, частково пошкоджено фасад.

Ірпінський міський суд Київської області – вибито майже всі вікна, пошкоджено двері та фасад будівлі, а також частково викрадено комп'ютерну техніку та систему відеоспостереження.

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСТЬ

Луганський апеляційний суд – внаслідок обстрілів рф 30.06.2022 повністю зруйновано приміщення суду.

Луганський окружний адміністративний суд – пошкоджено приблизно 30 % будівлі суду, внаслідок влучання снаряда в дах адміністративної будівлі пошкоджено автоматичні ворота та котельню.

Сєвєродонецький міський суд Луганської області – внаслідок влучення снаряда частково пошкоджено будівлю суду.

Рубіжанський міський суд Луганської області (в окремих кабінетах приміщення суду розташоване ТУ ДСА України в Луганській області) – вибуховою хвилею пошкоджено вікна будівлі суду, прямим влученням снаряда пошкоджено гараж службового автомобіля ТУ ДСА. У зв'язку з тимчасовою окупацією рф надати світлина немає можливості.

Кремінський районний суд Луганської області – після вибуху виникла пожежа, внаслідок якої пошкоджено кабінети канцелярії та архіву суду.

Лисичанський міський суд Луганської області – зруйновано повністю.

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Господарський суд Миколаївської області – повністю зруйновано приміщення суду внаслідок ракетного удару по будівлі Миколаївської обласної державної адміністрації, в якій на останніх поверхах розташовувався суд.

Миколаївський окружний адміністративний суд – 23.09.2022 вибуховою хвилею пошкоджено підвісну стелю у приміщенні архіву, задню стіну архіву, пошкоджено внутрішній блок кондиціонера у приміщенні архіву, зірвані відливи на першому та другому поверхах, пошкоджено віконний проріз у залі очікування.

Миколаївський апеляційний суд – вибуховою хвилею на головному фасаді дев'ятиповерхової будівлі на п'яти вікнах розбито склопакети. Внаслідок прильоту каміння та дорожнього покриття на дах дев'ятиповерховій будівлі пробито і пошкоджено покрівлю. Пробито та пошкоджено також покрівлю двоповерхової будівлі.

Снігурівський районний суд Миколаївської області – проникнення у приміщення військових рф. Стан розкрадання невідомий, оскільки суд розміщується на тимчасово окупованій рф території.

Центральний районний суд міста Миколаєва – вибуховою хвилею вибито фасадні вікна біля головного входу та канцелярії суду, в переході між будівлями суду пошкоджено стельове покриття з гіпсокартону, пошкоджено також внутрішні скляні перегородки, віконні рами.

Центральний районний суд міста Миколаєва – у приміщенні, в якому на сьогодні суд не здійснює правосуддя, вибуховою хвилею пошкоджено віконні рами, балки та шиферне покриття даху.

Ленінський районний суд міста Миколаєва – вибуховою хвилею пошкоджено стелі в конвойному приміщенні, кабінеті старшого конвою, кабінеті охорони. В кабінеті на другому поверсі пошкоджено скло. В залі судового засідання на третьому поверсі пошкоджено металопластикові вікна.

Заводський районний суд міста Миколаєва – вибуховою хвилею пошкоджено фасад будівлі та зруйновано всі вікна, вибито та зруйновано вхідні двері. Пошкоджено двері в зали судових засідань, натяжні стелі, електропроводку, вагонку, жалюзі, 5 камер відеоконференцзв'язку, мікрофон на трибуні свідка та 1 камеру системи відеоконференцзв'язку.

Заводський районний суд міста Миколаєва – у приміщенні у місті Миколаєві на вулиці Потьомкінській, 41/4, в якому після завершення робіт із реставрації планувалося розмістити Заводський районний суд міста Миколаєва, вибуховою хвилею пошкоджено віконні рами та шиферне покриття даху.

Новобузький районний суд Миколаївської області – частково пошкоджено віконні рами (тріщини по периметру кріплення вікна) майже на всіх поверхах. Посипалася штукатурка. Між другим і третім поверхами та в котельні розбите скло. Вийшла з ладу система ВКЗ у залі судових засідань № 2.

Корабельний районний суд міста Миколаєва – вибуховою хвилею частково пошкоджено віконну раму (тріщини по периметру кріплення вікна), вибито скло. 03.11.2022 вибуховою хвилею повторно пошкоджено приміщення, а саме вікна, двері, службовий інвентар, сантехніку.

Жовтневий районний суд Миколаївської області – вибуховою хвилею пошкоджено конструкції підвісної стелі приміщення суду.

ТУ ДСА України в Миколаївській області – у приміщенні вибуховою хвилею пошкоджено балконне скло, стелю та світильник. Внаслідок артилерійського обстрілу 18.10.2022 вибуховою хвилею пошкоджено 28 металопластикових вікон загальною площею 73,75 кв.м., зірвано жалюзі на двох вікнах, зірвано дверне полотно та пошкоджено дверну раму, стелю площею 92,8 кв. м, пошкоджено комп'ютерну техніку та товаро-матеріальні цінності. На даху будівлі зірвано металеве покриття парапету довжиною 10 метрів. Пошкоджено черепицю.

ТУ ССО у Миколаївській області – внаслідок артилерійського обстрілу 18.10.2022 вибуховою хвилею пошкоджено три вікна та двері із внутрішнього боку подвір'я.

Березнегуватський районний суд Миколаївської області – приміщення на вулиці Миру, 107, смт Березнегувате, зруйновано повністю (у зазначеному приміщенні суд не здійснював правосуддя).

Березнегуватський районний суд Миколаївської області – будівля на вулиці Миру, 109, смт Березнегувате, пошкоджена частково: вибуховою хвилею повністю пошкоджено трубу газового димоходу; пошкоджено дах (задня частина приміщення), по боковій частині зліва від фасаду – по всьому периметру та на конусних конструкціях підірвані металеві листи, якими вкрито дах, зірвано близько 20 листів металевого покриття; пошкоджено 18 металопластикових вікон, близько 70 кв. м, майже всі потребують повної заміни, на 6 вікнах пошкоджено механізми; зруйновано вхідні двері головного входу, пошкоджено вхідні двері другого входу, пошкоджено механізм і замок; у кабінетах та в коридорі пошкоджено підвісні стелі, близько 160 кв.м; пошкоджено гіпсокартонні конструкції біля вікон та на стінах, близько 70 кв.м; в 1 кабінеті потрібно замінити шпалери.

Очаківський міськрайонний суд Миколаївської області – у приміщенні на вулиці Лоцманській, 44 розбито скло та пошкоджено рами 5 металопластикових вікон. Деформовано 2 дверей, і пошкоджено замки. Пробитий шифер на даху. Утворились тріщини на стінах в кабінетах. Пошкоджена вулична вбиральня.

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

Іллічівський міський суд Одеської області – 08.04.2022 вибуховою хвилею вибито 9 вікон.

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

Буринський районний суд Сумської області – пошкоджено фасад (вибоїни від куль).

Великописарівський районний суд Сумської області – пошкоджено вікно та фасад будівлі (тріщини).

Охтирський міськрайонний суд – пошкоджено кабінети суддів, 5 залів судових засідань, 5 кабінетів працівників апарату, фос, пропускний пункт, кабінет судової охорони, підвісну стелю, фасад будівлі (тріщини, пошкоджено штукатурку).

Тростянецький районний суд Сумської області – пошкоджено 6 вікон, фасад, вибоїни від куль у воротах.

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Господарський суд Донецької області та Господарський суд Луганської області розміщені в одній будівлі у місті Харкові на проспекті Науки, 5, в якій пошкоджено штукатурку на фасаді будівлі та вибито вікна.

Господарський суд Харківської області – пошкоджені двері центрального входу до будівлі та вікна, двері всередині.

Харківський апеляційний суд – зруйноване приміщення. У приміщенні (пам'ятка архітектури місцевого значення) горів дах, відсутні двері та вікна. Повністю знищено комп'ютерну техніку.

Шевченківський районний суд Харківської області – вибиті двері будівлі суду, відсутній інтернет. Частково пошкоджена та частково розкрадена офісна та комп'ютерна техніка. Можливість зв'язку за допомогою дзвінків та смс ускладнена.

Держинський районний суд і Комінтернівський районний суд міста Харкова – вибуховою хвилею пошкоджено вікна.

Червонозаводський районний суд міста Харкова – пошкоджено фасад будівлі, в частині кабінетів вибито вікна та рами. Пошкоджена частина коридорів другого та третього поверхів, частково обвалилась підвісна стеля.

Орджонікідзевський районний суд м. Харкова – пошкоджено фасад будівлі, 22 вікна та 15 одиниць комп'ютерної техніки.

Балаклійський районний суд Харківської області – пошкоджено 37 вікон, значні внутрішні пошкодження всіх службових приміщень. Повне розкрадання комп'ютерної техніки. У будівлі суду планується розмістити Ізюмський міськрайонний суд.

Барвінківський районний суд Харківської області – пошкоджено вхідні двері, вибито майже всі вікна, пошкоджена покрівля, значні пошкодження всіх службових приміщень суду. Розкрадання комп'ютерної техніки.

Борівський районний суд Харківської області – вибито 13 вікон, пошкоджені вхідні двері, частково пошкоджено фасад будівлі. Комп'ютерна техніка знищена. Будівля суду замінована.

Дворічанський районний суд Харківської області – після влучання ракети в цокольний поверх пробита стіна, на першому, другому поверхах вибито вікна. Селище перебуває під постійними обстрілами, доступу до приміщення немає.

Дергачівський районний суд Харківської області – пошкоджені майже всі вікна в будівлі, покрівля, фасад, коридори, кабінети та зали судових засідань.

Золочівський районний суд Харківської області – пошкоджено частково фасад будівлі.

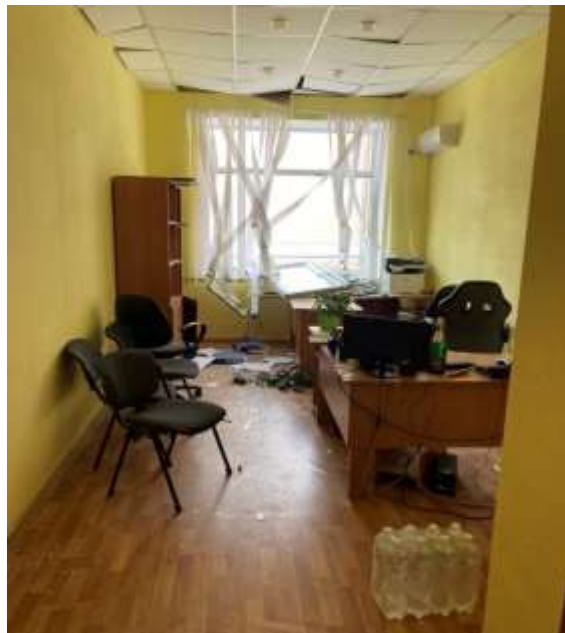
Ізюмський міськрайонний суд Харківської області – приміщення суду повністю зруйновано.

Чугуївський міський суд Харківської області. У корпусі «А» пошкоджено частково фасад будівлі, пошкоджено штукатурку в будівлі суду, на віконних скосах чисельні тріщини. У корпусі «Б» пошкоджено огорожу, вікна та стіни (тріщини) залу с/з № 14 (другий поверх). У залі судових засідань № 6 (перший поверх) пошкоджено стіни (тріщини), на сходах пошкоджено стіну (тріщина), у конвойному приміщенні пошкоджено стіни (численні тріщини всередині та ззовні), у приміщенні ССО пошкоджено стіну ззовні (численні тріщини). Повторно пошкоджено 25.11.2022 – вибито 11 вікон та входні двері.

Приміщення ТУ ДСА України у Харківській області – пошкоджені вікна, рами та двері службових кабінетів. Значне пошкодження підвісної стелі в коридорі та у службових приміщеннях.

Крім того, пошкоджено будівлю у місті Харкові на вулиці Семінарській, 46, в якій після проведення робіт із реставрації планувалося розмістити Жовтневий районний суд міста Харкова та Ленінський районний суд міста Харкова. У будівлі пошкоджені майже всі вікна, покрівля, фасад. Наявні чисельні пошкодження коридорів, кабінетів та залів.

Вовчанський районний суд Харківської області – під час обстрілу міста Вовчанська 22.10.2022 вибито 9 вікон у будівлі суду.

Куп'янський міськрайонний суд Харківської області – у приміщенні у місті Куп'янську на вулиці 1 Травня, 27а вибито 35 вікон з наявних 55, пошкоджено фасад будівлі, викрадена вся комп'ютерна техніка та багатофункціональні пристрої.

Куп'янський міськрайонний суд Харківської області – приміщення у місті Куп'янську на площі Центральній, 16-А зруйновано повністю 18.10.2022 року. У зазначеній будівлі проводилися роботи з реконструкції, планувалося розмістити суд у 2022 році.

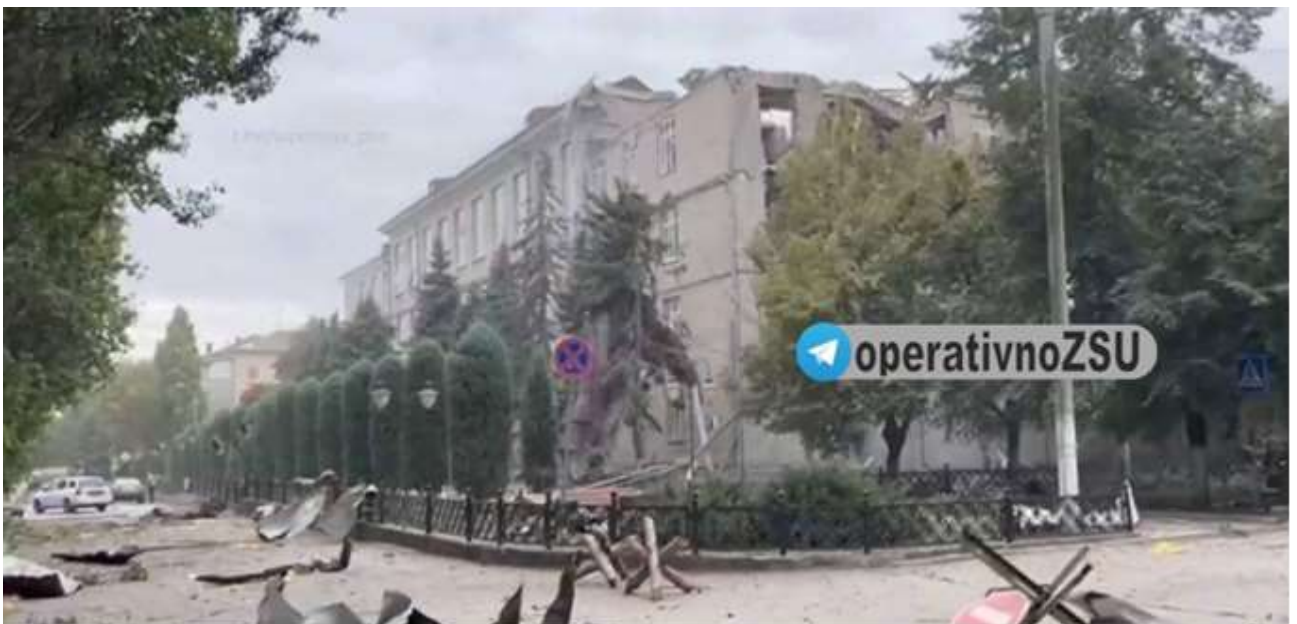

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ

Високопільський районний суд Херсонської області – зруйновано повністю.

Херсонський апеляційний суд – 16.09.2022 пошкоджено дах будівлі, вибито вікна, частково зруйновано стіни.

Нововоронцовський районний суд Херсонської області – вибито вікна, пошкоджено вхідні двері, покрівлю.

Великоолександрівський районний суд Херсонської області – пошкоджено 5 вікон, 4 дверей, зафіксовано розкрадання матеріальних цінностей та комп'ютерного обладнання.

Бериславський районний суд Херсонської області – пошкоджено 2 вхідних дверей.

Наразі відомо, що у:

Білозерському районному суді Херсонської області,

Голопристанському районному суді Херсонської області,

Каховському міськрайонному суді Херсонської області,

Скадовському районному суді Херсонської області,

Цюрупинському районному суді Херсонської області,

Чаплинському районному суді Херсонської області

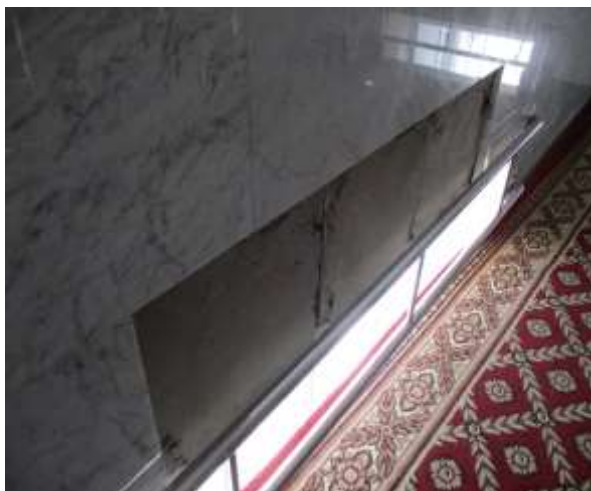
зафіксовано проникнення до приміщень та розкрадання матеріальних цінностей і комп'ютерного обладнання. Детальна інформація щодо стану приміщень зазначених судів на сьогодні не відома, оскільки частина території Херсонської області тимчасово окупована РФ.

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Господарський суд Чернігівської області – внаслідок прямого попадання ракети у сусіднє із судом приміщення в суді пошкоджено віконні рами та вибито скло, тріщини на стелях та стінах у приміщенні, пошкоджено віконні та дверні отвори, штукатурку на стелях, у деяких кабінетах стелі просіли і потріскалась, є небезпека обвалу. Пошкоджено приміщення серверної, в якій зірвано із завіс балконні двері, вирвано захисні ґрати на дверях, пошкоджено стелю та стіни. У деяких кабінетах пошкоджено кондиціонери та комп'ютери.

Чернігівський апеляційний суд – пошкоджено частину даху будівлі суду, вікна у двох залах судових засідань та робочих кабінетах працівників суду, зовнішні стіни будівлі суду (тріщини, осипання місцями штукатурки та частин елементів оздоблення), внутрішнє оздоблення приміщення суду (на сходових маршах місцями попадали мармурові плити).

Деснянський районний суд міста Чернігова – частково пошкоджено вікна (13 шт.), двері кабінетів (10 шт.), віконну та дверну фурнітуру.

Новгород-Сіверський районний суд Чернігівської області – пошкоджено вікна (26 шт.), склопакети (3 шт.), двері (12 шт.), частково пошкоджено покрівлю, фасад будівлі, водостічну систему, укоси, стелю, підлогу, жалюзі на вікнах.

Чернігівський районний суд та Новозаводський районний суд – частково пошкоджено вікна.

Приміщення ТУ ДСА України у Чернігівській області – частково пошкоджено вікна (2 шт.), склопакети (5 шт.), входні двері, віконну та дверну фурнітуру, фасад будівлі, паркан, фронтон, водостічну систему та гаражні ворота.

МІСТО КИЇВ

Дарницький районний суд міста Києва – вибуховою хвилею пошкоджено вікна, двері, зірвано підвісну стелю, пошкоджено внутрішні службові приміщення.

Дніпровський районний суд міста Києва – вибуховою хвилею пошкоджено вікна, двері, зірвано підвісну стелю, пошкоджено внутрішні службові приміщення, є тріщини на стінах.

Національна школа суддів України – 10.10.22 вибуховою хвилею розбито скло двох вікон першого поверху.